

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 93/94(497.4-2Dobrna+497.4-2Nova cerkev)"1918/1940"

Prejeto: 20. 4. 2014

Irena Ivančič Lebar

prof. geografije in zgodovine, Cesta Tončke Čec 2, SI-1420 Trbovlje
E-pošta: irena.i.lebar@gmail.com

Občini Dobrna in Nova Cerkev med obema svetovnima vojnama

IZVLEČEK

Prispevek poskuša podati splošen prikaz območja občin Dobrna in Nova Cerkev med obema svetovnima vojnama. Območje je obsegalo najsevernejši del celjskega okraja, kjer se je občina Dobrna naslanjala na Paški Kozjak. S Celjem je bilo območje povezano z dvema banovinskima cestama. Območje je pretežno hribovito, samo ob potokih so nastale ravnice, predvsem na južnem delu občine Nova Cerkev. Večina prebivalcev se je ukvarjala s kmetijstvom, le Dobrna se je ponašala z dobro obiskanim zdraviliščem, ki je tudi bližnjim prebivalcem nudilo možnost preživljanja z oddajo tujskih sob in oskrbo zdravilišča s kmetijskimi pridelki.

KLJUČNE BESEDE

Dobrna, Nova Cerkev, občina, zdravilišče, župani, gospodarstvo, komunalna infrastruktura, šolstvo, kultura

ABSTRACT

THE MUNICIPALITIES OF DOBRNA AND NOVA CERKEV BETWEEN THE TWO WORLD WARS

The contribution aims to provide a general description of the municipalities of Dobrna and Nova Cerkev between the two world wars. The area under discussion encompassed the northernmost part of the Celje district, where the Municipality of Dobrna lay tucked against the Paški Kozjak hill range. Two provincial roads connected the area with Celje. The area is predominantly hilly, with the exception of plains stretching along the streams, especially in the southern part of the Municipality of Nova Cerkev. Most of the population engaged in agriculture, while Dobrna also boasted its much-frequented health resort, from which the inhabitants of nearby villages, too, could derive income by renting out rooms to tourists and providing the health resort with agricultural produce.

KEY WORDS

Dobrna, Nova Cerkev, municipality, health resort, mayors, economy, municipal infrastructure, education system, culture

Uvod

Ko sem začela zbirati gradivo za pričujoči članek, sem najprej naletela le na omembo zdravilišča, o sami občini Dobrna in njeni okolici pa sem našla zelo malo zapisov. To se mi je zdelo razumljivo, saj ob imenu Dobrna tudi sama najprej pomislim na zdravilišče. Potem sem v publikacijah in člankih Janke Orožna¹ videla, da je o Dobrni v obravnavanem obdobju že precej napisanega. Omenjeno gradivo sem vzela za osnovo, seveda tudi zapise v *Krajevnem leksikonu Dravske banovine* iz leta 1937, in ga dopolnila z gradivom, ki sem ga našla v časopisnih člankih, ki so izhajali v obravnavanem obdobju. Čez čas sem se odločila, da v članek vključim tudi okolico občine Dobrna, saj so gosti, ki so prihajali v zdravilišče po cesti iz Celja, spoznavali in občudovali kraje ob njej. To morda najboljše potrjuje del članka, ki je izšel v *Slovenskem narodu* 13. julija 1882 z naslovom Dobrna-Neuhaus: »Zapustivši železniški kupé v Celji zagledamo tikoma pri izhodu s perona tablo 'Bad Neuhaus' in hitro te začnejo vabiti ponudljivi vozniki, naj se pelješ v dobrnske toplice, 'na Neuhaus'. Zaupajmo se jednemu in hitro drdramo iz Celja skozi prijazne vasi proti Vojniku. Na desno se ozremo v naglem diru na Bežigrad, kamor je celjski zaljubljeni grof iz Teharij bežal pred ljubosumnimi tebarskimi fanti, katerim je ljubice odvrčal, in kjer se je rešil jetništva s povzdigo Tebarčanov v žlahtni stan, – preletimo Gaberje, Hudi njo, Škofjo Vas in Arclin, pozdravimo na levi prijazno nas vabečo cerkev sv. Kunigunde, na desni Dramlje in kmalu sprejme nas Vojnik s svojimi tremi cerkvami. Pri Taboru (Weixelstatten) obrnemo se na okrajno cesto in po romantičnej soteski pridemo hitro do vasi in grada Lemberg, nekdanje lasti plemičev Lengenbergov, zdaj imetjé dr. Langerja v Celji, kateri se tukaj kaže vrlega vinogradnika. Še jeden griček in uže vidimo 'Kačji grad' (Schlangenburg), začetek dobrnskimi toplicami. V malo minutah stojimo pred toplicami in stari hišni oskrbnik Martin sprejme našo prtljago, vselimo se v odkazanej sobici, kopljemo se ta dan v 'kopeli za tujce' in ko se ohladimo, začnemo se razgledovati po zdravilišču...«

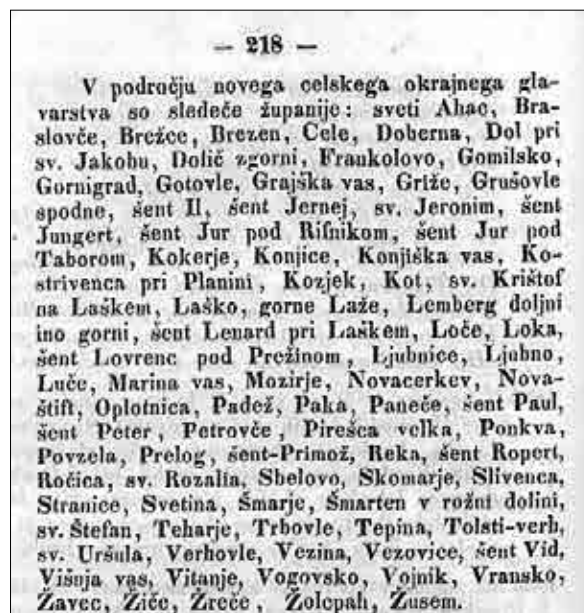
Nastanek modernih občin in njihov razvoj do leta 1918

Leta 1850 so začeli ustanavljati nove, tako imenovane politične (upravne) občine, potem ko so politično in sodno upravo ločili od nekdanjih fevdalnih gosposčin. Osnova novim občinam so bile davčne oziroma katastrske občine, ki so jih združevali. Številni prebivalci pa se v novih razmerah še niso znašli in jih je bilo treba za zamisel občin šele pridobiti. Kmetje so se ponekod imeli za nesposobne voditi občino. To se vidi tudi iz volitev županov, saj so v marsi-

kateri občini izvolili kar fevdalnega gospoda, svojega nekdanjega gospodarja, tudi na Dobrni.² Če graščaka ni bilo, so župana in svetovalce poiskali med večjimi obrtniki, prvimi industrialci, trgovci ali krčmarji, ki so v njihovih očeh veljali za »nekaj več«. Ponekod so za svetovalce izbrali duhovnike ali učitelje, lahko tudi zdravnike. V številnih majhnih občinah pa so že na začetku vodstvo prevzeli veliki kmetje.³ To je bilo razumljivo, saj je občinski volilni red dajal prednost večjim posestnikom in ostalim premožnim krajanom, lastniki zelo majhnih posestev ali ljudje z nizkimi dohodki sploh niso dobili volilne pravice. Na podlagi višine davka so bili volivci v večjih občinah razdeljeni v tri, v manjših pa v dva volilna razreda (kurije).

Po pomladi narodov leta 1848 je bilo še nekaj let nemirno, zato so morali vodje občin novoustanovljeni žandarmeriji pomagati pri patroljiranju; večkrat so morali tovrstno poizvedovanje opraviti kar sami. Med prvimi občinskimi opravili je bilo dajanje lova v najem, kmalu so se jim pridružile tudi druge naloge: skrb za ceste in šole, delitev gmajn, preskrba siromakov, pomoč državi pri rekrutaciji, vzdrževanje pisarn in podobno.⁴

Seveda je upravna organizacija tako na področju okrajnih glavarstev in sodišč kot tudi pri občinah doživljala spremembe v smislu združevanja in razdruževanja. Manjše občine so bile prešibke, da bi same skrbele za vse zadane naloge, zato so jih priključevali gospodarsko močnejšim (občine naj ne bi imele manj kot 3.000 prebivalcev). Na drugi strani so okoliške

Nove občine (Ignac Orožen, *Celska kronika*, str. 218).

¹ Orožen, Dobrna; Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*; Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*; Orožen, *Politični razvoj*.

² V zapisih najdemo tako besedno zvezo na Dobrni kot tudi v Dobrni. Upoštevala bom rabo domačinov, ki pravijo, da je prav na Dobrni.

³ Orožen, *Politični razvoj*, str. 208, 209.

⁴ Prav tam, str. 209.

kraje ločevali od trgov in ustanavljali samostojne kmečke občine. Pri tem sta politike vodili misel na razlike v gospodarjenju in želja po zagotovitvi nemške prevlade v vodenju trških občin, na primer v Vojniku, Laškem ali Rogški Slatini.⁵

V neposredni okolici Celja je konstituiranje občin potekalo razmeroma gladko. Tako so večino občin v celjskem okrajnem glavarstvu ustanovili do konca avgusta 1850.

Občina Dobrna je bila najsevernejša med leta 1850 ustanovljenimi občinami celjskega okrajnega glavarstva. Jedro občine je obsegalo dolino srednje Dobrnice, navzgor deljene v tri krake: južnega proti Vinski Gori in Velenju, srednjega ob Topliščici proti Trojni in severnega vzdolž gornje Dobrnice proti Paškemu Kozjaku oziroma proti sedlu, preko katerega se vije višinski prehod v Paško dolino in v Velenje. Občina Dobrna je obsegala štiri katastrske občine, in sicer: Dobrno, Sv. Jošt, Klanec in Zavrh.

Osrčje občine je predstavljala katastrska občina Dobrna. Iz kotline je segala okrog in okrog na gričevnati in na severozahodu že kar sredogorski svet. Obsegala je več naselij s številnimi zaselki: Pristavo, Gorico, Stražišče, Dobrno in Lokovino. Pristova z zaselki Poljane, Zlateče, Plate in Hostje leži na jugu, Gorica pa na jugovzhodni strani severno od ceste proti Vojniku in Celju. Tu so se na spodnjem pobočju 560 m visokega Stražišča razprostirali vinogradi, njihove zidanice so sčasoma postale domačije. Stražišče s svojim imenom spominja na stražo nad Strmco. Gradišče v njenem ozadju, kjer že ime nakazuje na gradič, je bilo podružnica lemerskega gradu.⁶ Janko Orožen v *Zgodovini Celja in okolice* pravi, da sta bili na območju današnjega naselja Dobrna nekoč dve naselji, in sicer Dobrna in Toplice.⁷ Na široko raztreseno naselje Lokovina se od graščine preko Kačjega gradu (starega gradu Dobrna) širi proti zahodu do struge gornje Pirešice. V njej so zaselki Jelšje (tik nad graščino), Na gradu in Pod gradom, Srebotno in Lokovina.⁸

Katastrska občina Sv. Jošt na Kozjaku obsega naselja Parovž v tesni gornji Dobrnice, Strmec na pobočju Paškega Kozjaka in na majhni terasi na njem, Les v podolju med dvojnim slemenom vzhodnega Paškega Kozjaka in Brdce na slemenu, ki se vzhodno od naselja Les spušča proti Spodnji Dobrni in graščini z istim imenom. Vsa naselja so raztresena, le Brdce so nekoliko bolj stisnjene med zgornjimi in spodnjimi Brdci.⁹

Katastrska občina Klanec leži severno od Dobrne na obeh straneh Topliščice in obsega naselja Dole, zahodno od njega na višji terasi Loke, vzhodno od potočka pa naselja Gorica, Klanec, Kladje in Staneti-

na, ki so se tako zgostila, da dajejo vtis majhnih sklenjenih naselij.¹⁰

Katastrska občina Zavrh leži na zaokroženem slemenu vzhodno od srednje Dobrnice in obsega nekaj manjših zaselkov z le nekaj kmetijami: Zavrh, Vratce in Cirkovce na slemenu, zaselek Vrba pa v dolinici na vzhodni strani slemena, po kateri teče potoček Vrbnica proti Hudinji.¹¹ Sredi Cirkovcev je cerkvena sv. Miklavža. V času cesarja Jožefa II. so se tukajšnji kmetje uspešno uprli kanoniku Jakominiju iz Nove Cerkev, ki je prišel s komisijo, da bi na podlagi cesarjevega patenta cerkev zaprl.¹²

V občini Dobrna s površino 5.453 oralov 958 kv. sežnje (3.217,52 ha) je leta 1850 živelo 1.790 prebivalcev. Za župana so izvolili tamkajšnjega graščaka in Valvasorjevega potomca Ferdinanda barona Dienersperga,¹³ za občinska svetovalca pa zemljiška posestnika Matijo Eicholzerja in Janeza Orozela; odborniki so postali: Jožef Cirkulan, Marko Dobovičnik, Anton Felicijan, Blaž Zlodej, Jožef Krajnc, Jožef Arlič, Matija Kaiser, Lovrenc Javernik in Matevž Kramer, namestniki pa Matevž Blažič, Martin Jablanšek, Anton Grušovnik, Pongrac Nagojnik in Lovrenc Pušnik. Razen župana se vsi ostali navajajo kot kmetje. Baronu Dienerspergu so do prve svetovne vojne sledili naslednji župani: Janez Nepomuk vitez Resingen, lastnik graščine na Dobrni, tudi Valvasorjev potomec, bratranec Ferdinanda Dienersperga;¹⁴ grof Kamilo Aichelburg, lastnik graščine, ki je nastala onstran Dobrnice na mestu nekdanje Grobelnikove domačije (1864–1867); Franc Orozel, posestnik, gostilničar in mesar (1867–1870); Karel Gajšek, župnik (od februarja do aprila 1870) – oblast mu ni dovolila, da bi bil župan, saj je bil zaveden narodnjak; graščak Adolf pl. Leyritz (1870–1882); Franc Orozel (1882–1891); Jožef Kok (1891–1904); Franc Jevnišek (1904–1911); Franc Pušnik (1911–1913) in Janez Dergajner (1913–1921).¹⁵

Na skrajnem jugovzhodu je občina Dobrna mejila na Lemberg. Naselje, ki naj bi bilo nekdanji večji trg, je nastalo pod mogočnim gradom, prvič omenjenim leta 1213, sezidali pa so ga na 100 m visokem skalnatem pomolu. Lastniki so se menjali, nekaj časa so ga imeli v lasti tudi Žovneški (Celjski grofje); v času vlade cesarja Friderika III. (1415–1493) naj bi bil v lasti rodbine Schaumburg (Ulrik Schaumburg je vodil vojsko, ki je šla cesarju na pomoč, ko se je boril proti Janu Vitovcu za celjsko dediščino). Celjski so grad porušili – ni omenjeno, kdaj in kateri celjski grof je izdal

⁵ Prav tam.

⁶ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, str. 84.

⁷ Prav tam, str. 46.

⁸ Prav tam, str. 84.

⁹ Prav tam, str. 85.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

¹² Prav tam.

¹³ Orožen v publikacijah *Zgodovina Celja in okolice II* ter *Dobrna* uporablja priimek Dienersberg. Priimek Dienersperg sem uporabila na podlagi članka Borisa Golca Valvasorjevo neznano potomstvo.

¹⁴ Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo, str. 344.

¹⁵ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 115, 116.

Grad Lemberg z delom vasi in cerkvijo sv. Katarine (Dom in svet 1899, št. 24).

takšno povelje. Ob tem je bila uničena tudi vas (pozneje tudi ob turških vpadih). Celjski grof je to menda upravičil z razlago, da ne bo trpel, da bi mu sosedje gledali skozi okno, kadar na celjskem gradu obeduje. Grad so kmalu spet obnovili.¹⁶ Med svetovnima vojnama ga je imela v lasti rodbina Galle. Leta 1901 ali 1904 sta ga kupila Hubert in Anna (Netta) Galle.¹⁷ Po Hubertovi smrti leta 1921 je postala edina lastnica posestva njegova vdova Netta. Na gradu so imeli poseben, 30 kg težak zvon, s katerim je v fevdalni dobi valpet pozival na tlako. Leta 1923, ko so zbirali sredstva za nove zvonove, so ga pretalili. Tudi prvotna podružnična cerkev sv. Katarine je doživela usodo številnih cerkev v 18. stoletju. Cesar Jožef II. jo je ukazal podreti. Pozneje so krajsani zgradili novo. Lemberg je bil do ustanovitve modernih občin samostojna občina in tudi leta 1850 so volili občinsko vodstvo. Za župana so izvolili zemljiškega posestnika Antona Križana, za občinske svetovalce pa zemljiškega posestnika Jožefa Arliča in Mihaela Vurčnika. V Lembergu s površino

781,57 ha je leta 1850 prebivalo 699 ljudi. Vas pod grajsko skalo je bila nekoč znana po usnjarstvu, v obdobju med svetovnima vojnama pa se je s to dejavnostjo ukvarjal le še en obrtnik, in sicer Peter Adamič (obratno dovoljenje je dobil leta 1920), ki jo je opravljal do druge svetovne vojne.¹⁸ Kdaj točno so občino Lemberg pripojili k občini Nova Cerkev, ni podatka, leta 1869 je ni bilo več, ko so bile majhne občine že pridružene večjim in gospodarsko močnejšim.¹⁹

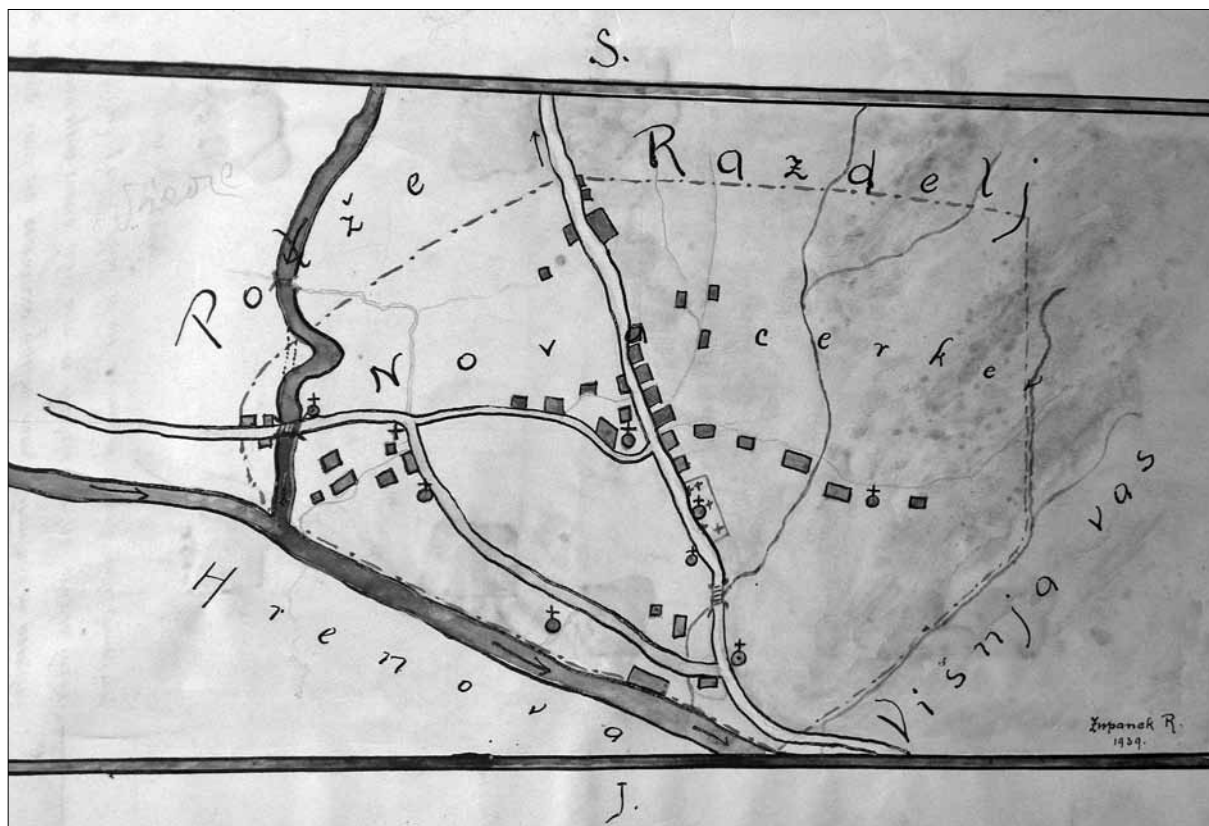
Občina Nova Cerkev jugovzhodno od občine Dobrna je bila velika. Os občine je tvorila dolina srednje Hudinje s stransko dolino Dobrnice. Iz doline Hudinje se je območje občine širilo v gričevje na vzhodu in zahodu. Na jugu je mejo predstavljalo sleme Langerja in Volčjih jam, na severu se je območje občine vzpelo na južno pobočje Paškega Kozjaka, na zahodu pa na del Kiselce. Obsegala je šest katastrskih občin: Novo Cerkev (z naselji Nova Cerkev, Hudinja, Polže, Vizore in Strmec), Novake (z naselji Novake, Straža, Razdelj ali Hraše in Gorica), Socko (z naselji Socka, Trnovlje, Korbelje in Vinarje), Lemberg (z naselji Lemberg, Spodnja in Zgornja Hrenova ter Spodnje in Zgornje Vine), Čreškovo (z naselji Čreškova in Velika Raven) in Homec (z naselji Homec, Landek, Veliko in Malo Razgorje ter Zlateče).

¹⁶ SI_ZAC/1077, AŠ 5/30. OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga šole Nova Cerkev p. Vojnik, sestavil Rudolf Zupanek (v nadaljevanju OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga). O tem je pisal Jože Curk v knjigi *Trgi in mesta na Slovenskem Štajerskem: urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja*, Obzorja Maribor, Maribor 1991.

¹⁷ Prvo letnico navaja Franci Zidar v prispevku Ernesta Sečana »Ravno prav nor, da si je upal kupiti propadajoči grad« (Dnevnik, 2. 11. 1912), drugo pa Hubert Wolfgang Galle v članku Iz zgodovine družine Galle, objavljenem v *Celjskem zborniku* 1991 na str. 202.

¹⁸ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, str. 26–28.

¹⁹ *Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark*, k. k. Statistischen Central – Commission, Graz 1872. Na podlagi ljudskega štetja z dne 31. 12. 1869.

Skica naselja Nova Cerkev (SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga).

V občini, ki je merila 1.376,69 ha, je leta 1850 živel 1.346 prebivalcev. Za župana so izvolili Gregorja Jamnika, lastnika nekdanjega posestva v Polžah, za občinske svetovalce pa dekana Franca Križaja, zemljiška posestnika Franca Trobiša in Boštjana Arliča ter taborskega graščaka Janeza Nepomuka viteza Resingena (še preden je postal župan na Dobrni). Odborniki so postali Jožef Senegačnik, Matevž Požun, Andrej Hrastnik, Mihael Marovšek in Jurij Platovšek, njihovi namestniki pa Jožef Novačan, Jožef Škoflek, Martin Cehnar, Jurij Cesar, Janez Ofentavšek in Pavel Škoflek. Znanih je nekaj županov do začetka prve svetovne vojne, in sicer: grof Mensdorff-Pouilly (graščak v Socki), Gorečan,²⁰ p. d. (po domače) Kukec iz Hudinje, Ivan Jamnik, p. d. Kuzman iz Polž, in Janez Pintar, p. d. Novak iz Socke.²¹

V obdobju uvajanja ustavne vladavine po letu 1860 se je okrepila slovenska narodna zavest, kar se je pokazalo zlasti ob izbiranju jezika v osnovnih šolah. V Novi Cerkvi se je župan Jamnik zavzemal za uporabo slovenščine. Leta 1862 je vrsta občin okrajnemu uradu poslala okrožnico glede rabe slovenskega jezika pri uradnem dopisovanju. V zvezi s tem so bili župan Nove Cerkve Jamnik, župan v Lembergu M. Pintar in njegov svetovalec Franc Vošek mnenja, da

bi raba nemščine pomenila kršenje narodne enakopravnosti. Pridružile so se jim nekatere druge občine. Ko je poslanec Herman 14. marca 1864 v državnem zboru zagovarjal pravice Slovencev, so mu s Spodnjega Štajerskega poslali podpisano zahvalo. Občinski odbor v Celju je 20. decembra 1891 uvedel popolno slovensko uradovanje, sklicujoč se na 19. člen ustave iz leta 1867 in na rzsodbo državnega sodišča z dne 18. junija in 3. julija 1888. Okrajno glavarstvo je obvestil, da bo sprejemal in reševal vloge samo v slovenščini. Tako so ravnali tudi v drugih občinah ožjega in širšega celjskega območja, tudi v Novi Cerkvi in na Dobrni, potem ko so se otrsle delnega vpliva graščinskih gospodov.²²

Občine med svetovnima vojnama

Prebivalstvo je konec prve svetovne vojne sprejelo z olajšanjem. Njegovo veselje najboljše poda opis narodnega praznika, ki je potekal 1. decembra 1918 v osnovnih šolah na Dobrni in v Novi Cerkvi. Šoli so odeli v slovenske barve. Tega so bili posebej veseli na Dobrni zaradi spomina na dogodek izpred nekaj let, ko so ob cesarski proslavi oblasti tožile učitelja, ker je ob cesarjevi sliki obesil tudi slovenske trobojnice. Na praznik leta 1918 so ob 10. uri v okrašeno

²⁰ Ime ni znano.

²¹ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 113.

²² Orožen, *Politični razvoj*, str. 211, 230.

Srez: Celjski.			Srez: Črnomeljki.		
Št.	Ime obiline	Ime obiline, odnose ali del	Št.	Ime obiline	Ime obiline, odnose ali del
1	Brodarica	n. n. Brodarica	10	Isar – trg	n. n. Isar – trg, n. n. Isar, n. n. Isar, n. n. Isar
2	Celje – obzidje	n. n. Celje – obzidje	11	Isar – obzidje	n. n. Isar – obzidje, n. n. Isar, n. n. Isar
3	Babica	n. n. Babica			
4	Štanjica	n. n. Štanjica			
5	Ormož	n. n. Ormož			
6	Ormož	n. n. Ormož			
7	Ormož	n. n. Ormož			
8	Ormož	n. n. Ormož			
9	Ormož	n. n. Ormož			
10	Ormož	n. n. Ormož			
11	Ormož	n. n. Ormož			
12	Ormož	n. n. Ormož			
13	Ormož	n. n. Ormož			
14	Ormož	n. n. Ormož			
15	Ormož	n. n. Ormož			
16	Ormož	n. n. Ormož			
17	Ormož	n. n. Ormož			
18	Ormož	n. n. Ormož			
19	Ormož	n. n. Ormož			
20	Ormož	n. n. Ormož			
21	Ormož	n. n. Ormož			
22	Ormož	n. n. Ormož			
23	Ormož	n. n. Ormož			
24	Ormož	n. n. Ormož			
25	Ormož	n. n. Ormož			
26	Ormož	n. n. Ormož			
27	Ormož	n. n. Ormož			
28	Ormož	n. n. Ormož			
29	Ormož	n. n. Ormož			
30	Ormož	n. n. Ormož			

Uredba o spojitvi občin v Dravski banovini leta 1933 za celjski srez (Službeni list Kraljevske banske uprave 1933, št. 73).

šolo prikorakali gostje, predstavniki društev in gasilci z narodno godbo na čelu. Načelnik krajnega šolskega sveta je šolski zastavi slovesno snel trakove z avstrijskimi barvami (črno-rumene) in jih nadomestil s slovenskimi z napisom: »Šolska mladina obljublja Jugoslaviji ljubezen in zvestobo!«²³ Podobno je bilo v Novi Cerkvi, ko so otroci prvič videli žive barve narodne zastave. Vsak otrok je zastavico nesel v cerkev, klici »Živijo!«, ki so se vili iz otroških grl, pa so napolnili prostor.²⁴

Po prvi svetovni vojni ni bilo večjih sprememb v delovanju okrajev oziroma srezov, spreminjal pa se je njihov obseg. Predvsem ozemlje velikega celjskega okrajnega glavarstva, leta 1922 preimenovanega v srezko načelstvo in leta 1929 v srezko poglavarstvo, se je že leta 1920 zmanjšalo z ustanovitvijo okraja Laško. Vanj sta bila vključena laško in trboveljsko območje, pripadlo pa je Ljubljanski oblasti. Leta 1924 so od celjskega okraja odpadla še območja šmarskega, rogaškega in kozjanskega sodnega okraja.²⁵

Po teh spremembah je celjski okraj, brez mesta Celje, meril 576 km². Ležal je v osrčju poznejše

Dravske banovine (ustanovljene leta 1929) in je poleg mesta Celje obsegal Celjsko kotlino z obrobjem.

Leta 1933 je izšla uredba o spojitvi občin v Dravski banovini,²⁶ po kateri je občina Dobrna ostala nedotaknjena, občina Nova Cerkev pa je pripadla občini Višnja vas (poznejši občini Vojnik okolica), kar je med ljudmi povzročilo veliko razburjenja. Sedež nove občine je ostal v Novi Cerkvi. Sledili so protesti, prošnje in zbiranje podpisov, in sicer tako dolgo, da jim je leta 1936 uspelo in so se ločili od občine Vojnik okolica ter s krajem Selce, ki se je ločil od Frankolovega, ustanovili občino Nova Cerkev, ki je bila nekoliko večja od prejšnje občine z istim imenom.²⁷

Občinski odbori in župani

Nadzor nad občinami je po prvi svetovni vojni najprej prevzela narodna vlada (1918), nato deželna vlada (1929). Z ustanovitvijo oblasti (1924) je nadzor nad občinami prešel nanje. Obravnavano območje je spadalo pod Mariborsko oblast, dokler ni iz obeh slovenskih oblasti, ljubljanske in mariborske, leta 1929 nastala Dravska banovina. Pri občinskih volitvah so dotedanji sistem davčnega cenusa z volilnimi razredi zamenjali z več zaporednimi akti in končno odpravili z zakonom o volitvah v občinska zastopstva v Sloveniji, sprejetim 18. februarja 1922. Prve občinske volitve so potekale že leta 1921 na podlagi uredbe o volitvah v občinska zastopstva z dne 15. maja 1920. Po tej uredbi je bilo predvideno, da bodo lahko volile tudi ženske, a so aktivno žensko volilno pravico tik pred volitvami, 17. februarja 1921, z uredbo prestolonaslednika in regenta Aleksandra črtali.²⁸

Večino občin – tudi Dobrno in Novo Cerkev – so po prvi svetovni vojni še vodili župani, izvoljeni pred njo.

Na Dobrni je leta 1921 na prvih povojnih občinskih volitvah Janeza Dergajnerja zamenjal Jakob Golob, zastopnik Slovenske ljudske stranke. Za njim so si do druge svetovne vojne sledili župani, vsi na listi Slovenske ljudske stranke: Jurij Božnik (p. d. Gregor v Lokah, 1925–1928), Janez Dergajner²⁹ (1928–1934), Anton Flere (gerent od 1934 do 1936).³⁰ Leta 1936 je ban dr. Marko Natlačen občinsko upravo na Dobrni razrešil dolžnosti ter razpustil občinski odbor. Nove volitve so bile razpisane za nedeljo, 29. marca 1936, in na njih je zmagal Marko Podpečan (p. d. Kanižar iz Lokovine). Zadnji župan pred drugo svetovno vojno

²⁶ Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine, l. 4, št. 73, 12. 9. 1933.

²⁷ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 424.

²⁸ Perovšek, Uredba o ženski volilni pravici, str. 242.

²⁹ Članek v *Novi dobi* št. 13, 27. 3. 1936 da slutiti, da je bil Dergajner kot župan razrešen zaradi kraje železne občinske blagajne (ki so jo pozneje našli z denarjem vred), zaradi česar je bil kot gerent postavljen Anton Flere, ki naj bi bil prvotno menda mišljen tudi kot županski kandidat na volitvah leta 1936.

³⁰ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 116.

²³ Narodni praznik v šoli na Dobrni, *Učiteljski tovariš* št. 29, 27. 12. 1918.

²⁴ SI_ZAC/1077/6/32 OŠ Nova cerkev, *Kronika* 1945–1965.

²⁵ Kregar, *Upravni razvoj Celja*, str. 57.

je postal Ivan Blažič (p. d. Korenak v Brdcih), ki je občino vodil do leta 1941, ko je moral posle predati Kompošu, ki so ga Nemci določili za novega župana.³¹ Prostori občine so bili v Habetovi hiši.

Tudi v Novi Cerkvi je do občinskih volitev 26. aprila 1921 občino še vedno vodil Janez Pintar iz Socke. Na prvih volitvah so sodelovale tri politične stranke, in sicer Slovenska kmetijska stranka (dobila je 62 glasov in 4 odbornike), Jugoslovanska socialno-demokratska stranka (dobila je 84 glasov in 5 odbornikov) ter Slovenska ljudska stranka (dobila je 104 glasove in 7 odbornikov). Za župana je bil z glasovi prvih dveh strank izvoljen Ivan Lešnik (p. d. Kuzman), posestnik v Polžah.³²

Na naslednjih volitvah 16. junija 1924 je večino glasov (110) in 10 odbornikov dobila Samostojna kmetijska stranka. Slovenska ljudska stranka je zbrala 37 glasov in s tem dobila 4 odbornike. Zveza slovenskih avtonomistov je dobila 37 glasov in 3 odbornike. Za župana so ponovno izvolili Ivana Lešnika.³³

Na tretjih volitvah 20. novembra 1927 sta se združili Samostojna kmetijska stranka in Socialnodemokratska stranka ter na skupni listi dobili 83 glasov in 9 odbornikov. Slovenska ljudska stranka je dobila 79 glasov in 8 odbornikov. Župan je postal Ivan Pader iz Nove Cerkve iz vrst Slovenske ljudske stranke. Do druge svetovne vojne so po letu 1933 županovali še Franc Goričan (p. d. Obrč) iz Višnje vasi (1933–1934), Franc Pokošek (p. d. Poznak) iz Hrenove (1934–1936) ter Ivan Gril (p. d. Pek) iz Nove Cerkve (1936–1941).³⁴

Posebnost Nove Cerkve je bila komuna (vaška skupnost), ki je obstajala do druge svetovne vojne. Skrbela je za poti, vodnjake in vse javne naprave. Dohodke je dobivala od sejmskih pristojbin, saj so bili sejmi v Novi Cerkvi stari in zelo obiskovani. Vodil jo je Ivan Premrl. Obsegala je Novo Cerkev in bližnje zaselke.³⁵

V dejavnost občin je posegla tudi nova organizacija zdravstvenih občin na podlagi uredbe o samoupravnih zdravstveni službi v občinah Mariborske oblasti z dne 18. julija 1938. Na območju celjskega sreza so se oblikovala tri zdravstvena okrožja, in sicer: Celje okolica, Teharje in Vojnik. Dobrna in Nova Cerkev sta pripadli zdravstvenemu okrožju Vojnik. Isto leto je prišlo do spremembe z ustanovitvijo zdravstvenih občin, ki bi jih morali ustanoviti že na podlagi zakona z dne 27. februarja 1930, a so ga uresničili šele z bansko uredbo z dne 31. avgusta 1938. Po tej spremembi je Nova Cerkev pripadla zdravstveni občini

Vojnik, Dobrna pa je postala samostojna zdravstvena oziroma zdraviliška občina.³⁶

Gibanje števila prebivalcev

Na žalost ne moremo primerjati sprememb števila prebivalcev po posameznih naseljih med letoma 1921 in 1931, ker so za leto 1921 objavljeni le podatki po občinah. Zato sem kot prvi podatek uporabila popis prebivalstva iz leta 1910, za leto 1921 pa le podatke za celotni občini. Med letoma 1910 in 1931 je sicer 21 let, a je vmes posegla štiriletna vojna, ki je nekoliko zavrla rast prebivalstva, kar je lepo vidno v številu prebivalcev za celotni občini leta 1921. Med letoma 1921 in 1931 se je število povečalo, a se porast v večini naselij ni odrazil v njihovem videzu. Le Nova Cerkev je imela trški videz. Naselja so ves čas ostala majhna in kmečka, tudi sama Dobrna. Značaj kmečke občine je na Dobrni »motilo« le zdravilišče. Zanimiva je primerjava števila hiš po posameznih naseljih. Če primerjamo leti 1910 in 1931, vidimo, da se je njihovo število v številnih naseljih zmanjšalo, če pa pogledamo število kočarjev, ki leta 1910 niso bili zajeti, in njihovo število prištejemo k številu hiš, vidimo, da so podatki mnogo bolj razumljivi. Tako veliko število kočarjev v posameznih naseljih, kjer je ponekod več kot polovica hiš pripadla prav njim, pojasnjuje zapise o bedi kmetov takoj po prvi svetovni vojni in med gospodarsko krizo, ko jih je moralo predvsem leta 1933 veliko krošnjari z vinom, ki so ga prodajali po 1 do 2 dinarja, da so preživeli.³⁷ Kočarjev oziroma polproletarcev, torej polkmečke oblike gospodarstva, je bilo več v nižjih predelih kot v hribovitih, kjer so imeli več možnosti za zaslužek zunaj kmetijstva. Običajno so imeli manj kot 3 ha zemlje in so morali za preživetje odhajati na dnino k velikim kmetom.³⁸

Zanimiva je tudi rubrika o številu najemnikov, ki jih je bilo na Dobrni 63 in v Novi Cerkvi 33. To so bili služnostni najemniki, offerji.³⁹ Veliki kmetje so imeli običajno poleg glavnega kmečkega doma tudi eno ali dve koči, kjer so prebivali najemniki s svojimi družinami. Ti niso imeli lastnih njiv, gospodar jim je za obdelovanje odredil del slabšega in odmaknjenege zemljišča. Po ustnem dogovoru je moral najemnik kmetu stanovanje in zemljo odslužiti z delom pri spravilu sena, lesa in žita, mlačvi, oranju, steljarjenju, pripravljanju ter žganju apna in oglja in podobno, skupno okrog 60 dni na leto. Da so najemniki lahko preživeli, so morali večkrat na dnino h kakšnemu drugemu kmetu. Med obema vojnama so takšni služnostni odnosi počasi izginjali.

³¹ Prav tam, str. 439.

³² Prav tam.

³³ Prav tam.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Prav tam, str. 436.

³⁶ Prav tam, str. 424.

³⁷ Prav tam, str. 425.

³⁸ Sore, Geografija nekaterih delov celjske makroregije, str. 42.

³⁹ Prav tam, str. 41.

Naselje	Površina 1910/1929 (ha)	Št. preb. 1910	Št. hiš 1910	Št. preb. 1921	Št. preb. 1931	Št. hiš 1931	Št. kočarjev 1931	Št. preb. 1948
Brdce (nad Dobrno)		163	31		170	25	6	152
Dobrna		217	59		271	64	35	382
Klanec		340	98		371	82	58	345
Loka pri Dobrni		53	12		66	11	2	49
Lokovina		194	38		173	32	10	291
Parovž (Parož)		78	*		88	14	6	74
Pristova		116	24		109	25	12	112
Strmec nad Dobrno (prej Sv. Jošt na Kozjaku)		189	46		182	26	4	200
Vinska Gorica (prej Gorica)		168	34		142	35	25	167
Vrba		108	25		124	35	19	128
Zavrh nad Dobrno		144	59		161	35	20	191
Občina Dobrna skupaj	3168/3168	1770	426	1663	1857	384	197	2091
Čreškova		106	40		99	35	10	102
Homec		92	23		100	23	11	85
Hrenova		153	36		143	32	10	170
Landek		113	29		100	26	10	94
Lemberg		114	27		113	24	8	135
Novake		88	29		79	21	8	81
Polže		99	22		79	23	7	105
Razdelj		77	17		87	17	4	92
Selce (od leta 1936)		91			86	16	4	109
Socka		206	53		232	55	20	312
Straža pri Strmcu		62	14		84	22	10	73
Nova Cerkev		235	51		259	51	22	264
Trnovlje pri Socki		137	33		135	30	5	134
Velika Raven		72	14		64	16	3	66
Vine		94	25		103	20	6	86
Občina Nova Cerkev skupaj	2097/2054	1943	441	1750	1954	411	138	2106

Vir: Specialni krajevni repertorij avstrijskih dežel 1910, Almanah Kraljevine Jugoslavije 1932, Krajevni leksikon Dravske banovine 1937, Krajevni leksikon Slovenije 1976.

Prometne zveze

Razen Dobrne, kjer je bila urejena komunalna infrastruktura z dobrimi cestami, z napeljavo vodo-voda, elektrike in že tudi z urejeno kanalizacijo, so si drugi kraji za večino teh ugodnosti prizadevali, a pred drugo svetovno vojno z redkimi izjemami s svojimi zahtevami niso uspeli.

Celjski okraj je bil prometno dobro povezan. Od zahoda proti vzhodu sta ga povezovali savinjska železnica in glavna cesta proti Mariboru. Od železnice so bile speljane številne dobre ceste, po katerih je potekal redni avtobusni promet z obrobni kraji (z Dobrno, Vranskim in s Preboldom). Dobre prometne zveze so bile pomembne za razvoj tujkega prometa, predvsem na Dobrni, ki se je razvila v moderno mednarodno zdravilišče in letovišče.⁴⁰

Mimo Dobrne in Nove Cerkve sta bili speljani banovinski cesti I. reda Vojnik–Dobrna in Nova Cerkev–Vitanje, po katerih je potekal promet celotnega območja. Druga cesta, ki je iz Nove Cerkve vodila proti severu v Vitanje, je bila izredno obremenjena,

saj je po njej dnevno vozilo tudi do 30 z lesom težko otovorjenih voz.⁴¹ Večina naselij, razen tistih, ki so ležala ob omenjenih cestah (Lokovina, Pristova, Landek, Hrenova in Lemberg), je bila z vozovi težje dostopna.⁴² Ker je bila okrog 10 km dolga cesta med Vojnikom in zdraviliščem Dobrna za naraščajoči promet preozka, se je uprava zdravilišča odločila, da jo razširi z lastnimi sredstvi. Mariborska oblastna samouprava je načrt odobrila, zato so z deli lahko začeli, potem pa so ta zastala in se nadaljevala leta 1930. Cesto so v predvideni dolžini razširili za 1,5 do 2 metra, na nekaterih odsekih tudi več, in jo prevlekli z dvojno katranasto (asfaltno) prevleko. Za zasipanje ceste z gramozom je bil pri Lembergu ob potoku Hudinja postavljen drobilec na vodni pogon, last zdravilišča. Od leta 1875 je imelo zdravilišče svoj kamnolom v Zlodejevem grabnu.⁴³

Ceste so postale vedno pomembnejše za razvoj krajev. Tako je leta 1928 prišlo do izvolitve priprav-

⁴¹ OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁴² *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 91, 92.

⁴³ Razširjenje ceste Vojnik–Dobrna, *Jutro* št. 119, 24. 5. 1930; Orožen, *Dobrna*, str. 25.

⁴⁰ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 87.

Poslopje, v katerem je bila nameščena pošta Dobrna (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje).

vilu zdraviliških gostov, zato se je zmanjševalo tudi število avtobusnih voženj. Ko je mestno avtobusno podjetje ukinilo vožnjo avtobusa z odhodom iz Celja ob 16.15 in s povratkom z Dobrne ob 17.30, ga je nadomestil poštni avto z odhodom iz Celja ob 11.15 in s povratkom ob 12.50.⁵³

Kdaj točno so na Dobrni odprli pošto, ni podatka. Leta 1900 je že obratovala,⁵⁴ saj je bilo treba poskrbeti za goste iz tujine. Pošta je delovala na Dobrni in v Novi Cerkvi, v Lembergu in Socki pa so bile poštne oddaje.⁵⁵

Leta 1924 so pri pošti na Dobrni uvedli telefonsko centralo z javno govorilnico za krajevni in mednarodni promet.⁵⁶ Leta 1937 so v Celju nameravali zgraditi prvo avtomatsko telefonsko centralo, saj je stara temeljila na indukcijskih aparatih, ki pa niso več zmogli opravljati svoje funkcije. Za modernizacijo državnega telefonskega omrežja bi država lahko odobrila posojilo, zato naj bi občina s spomenico zaprosila pristojno ministrstvo in akcijo podprla tudi s svojim poslanstvom, sestavljenim iz predstavnikov občine, industrije, trgovine in obrti, poslanim v Beograd. Poslanci celjskega mestnega sveta so se ob tem sklicevali tudi na Banovinsko zdravilišče Dobrna, ki

se je na njihovo pobudo odzvalo in 11. marca pisalo ministrstvu za pošto, telegraf in telefon v Beograd. V dopisu so pobudo utemeljevali z visokim številom dnevnih gostov (700), med katerimi je veliko tujcev, ki se dnevno pritožujejo na poštne uprave, ki uraduje v majhni sobici, obenem pa služi tudi kot spalnica poštne gluge. Gosti morajo v tako majhnem prostoru ure in ure čakati na telefonsko zvezo ob prepiranju z drugimi gosti. Vendar dlje od pobude ni prišlo in šele leta 1946 je bila Siemensova centrala, izdelana v Milanu, končno dostavljena, a nikoli nameščena – odpeljali so jo v Tirano. Šele leta 1952, ob praznovanju 500-letnice mesta Celje, je začela nova telefonska centrala poskusno obratovati.⁵⁷

Tudi redna vozna poštna zveza med Celjem in Dobrno je obstajala že desetletja, poleti celo dvakrat na dan. Leta 1922 pa je Poštno in brzojavno ravateljstvo v Ljubljani izdalo odlok o njeni ukinitvi. Do tega je menda prišlo, ker je dolgoletni podjetnik poštne vožnje Mihael Kos prosil za zvišanje cene vožnje, saj s trenutno ceno, 38 kron na dan (9,5 dinarjev),⁵⁸ ni mogel pokriti stroškov. Če mu ne bodo dovolili zvišati cene vožnje, bo s 1. novembrom prenehal voziti. Beograjska centrala je ugotovila, da ta vožnja sploh ni potrebna in naj se ukine.⁵⁹ A kot smo videli pri avtobusnem prometu, je vendarle niso ukiniteli.

⁵³ Ukinitve avtobusnih voženj, *Jutro* št. 52, 6. 4. 1941.

⁵⁴ *Leksikon občin za Štajersko, izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudnia 1900*, c. kr. Centralna statistična komisija, 1904, str. 34.

⁵⁵ OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁵⁶ Otvoritev telefonske centrale pri pošti v Dobrni, *Jutro* št. 166, 16. 7. 1924.

⁵⁷ Babič, *Dolga pot*, str. 263–266.

⁵⁸ Menjava dinar : krona je bila 1 : 4.

⁵⁹ Dobrna, *Slovenski gospodar*, l. 56, št. 43, 19. 10. 1922.

Oskrba z vodo in elektriko

Na obravnavanem območju tečeta dva potoka s pritoki, in sicer na vzhodu Hudinja, na zahodu pa Dobrnica. Potoki so večkrat poplavljali, najhuje je bilo leta 1933, zato so naslednje leto izvedli nekatera nujna obrambna dela na Topliščici, v zdravilišču in na potoku Kačnik.⁶⁰

Večina prebivalcev se je v tem obdobju še vedno oskrbovala z vodo iz vodnjakov, vodovod je bil še redka dobrina. Večina hiš v hribovitem svetu Paškega Kozjaka je uporabljala kapnico; deževnico so zajemali po skodlah ali glinastih in opečnatih strehah in jo speljali v cisterne. Prav je prišla predvsem v zimskem času, ko so studenci zamrzili. Ženske so takšno vodo redno uporabljale za pranje perila. V poletni suši so morali s posebnimi sodi na kolesih ali z brentami na hrbtu navkreber k studencu, kamor so gonili tudi živino. Redki so zajezili višji izvir in vodo speljali na dvorišče ali v kuhinjo.⁶¹ V dolinskem delu je imela skoraj vsaka hiša svoj vodnjak, ponekod več hiš skupaj, pomembno je bilo, da je bil vodnjak čim bližje doma. Zamudna in težka je bila nošnja vode na večje razdalje, posebej za napajanje živine. Voda je bila v glavnem dobra, saj obolenj zaradi nje ni bilo, le higiena vodnjakov ni bila najboljša. Ti so bili različni: na vreteno z vedrom, na sesalno cev – železno ali leseno; ponekod je voda tekla prosto po lesenem žlebu in se zlivala v korito za napajanje živine.⁶²

Le v zdravilišču Dobrna so vodovod napeljali že leta 1870 iz dolinskega kota v ozadju zdravilišča. Leta 1910 so s pomočjo odobrenega kredita zgradili nov vodovod in zanj zajeli vodo v pobočju nad Pristovo. Vodovod so namenu slavnostno izročili 28. julija 1910.⁶³ Po prvi svetovni vojni (verjetno leta 1925, ko je bil napeljan tudi v osnovno šolo) so vodovod napeljali tudi v vas Dobrna (oba vodovoda so med seboj povezali), leta 1940 tudi v vas Klanec, za kar je gradbeno ministrstvo za vodovode odobrilo posojilo v višini 50.000 din.⁶⁴ Leta 1908 je bil vodovod napeljan tudi ob banovinski cesti Vojnik–Vitanje za mesto Celje (zajeli so izvir pri vitanjskih fužinah), a so ga v Novi Cerkvi napeljali le k posameznim hišam. Tudi šola je ostala brez njega, oskrbovali so jo z globokim vodnjakom z dobro pitno vodo. V vasi Nova Cerkev so se prebivalci oskrbovali z vodo iz dveh javnih vodnjakov, od katerih je enega oskrbovala novocerkovska komuna, drugega pa občina.⁶⁵

V obdobju med svetovnima vojnama so na Dobrni napeljali že tudi 1.800 m kanalizacije iz vseh

stranišč v zdravilišču in v vasi.⁶⁶ Kanalizacija je bila speljana v potok Dobrnica, kar je posebej v poletnih mesecih, ko se je gladina vode zelo znižala, predstavljalo hudo neprijetnost z neznosnim smradom.

Pred prvo svetovno vojno in še dolgo po njej si je večina prebivalstva svetila s petrolejem. Po prvi svetovni vojni ga je drastično primanjkovalo, napeljava daljnovodov od električnih central pa je bila draga. Tako so bila z električnim tokom najprej oskrbljena mesta in industrijski kraji.

Zdravilišče Dobrna se je na podlagi pogodbe med lastnikom in štajerskim deželnim odborom od leta 1915 z elektriko oskrbovalo iz zasebne elektrarne na veleposestvu Otona Steinheisa v Vitanju (znanega tudi kot vitanjske fužine). Posestvo je po prvi svetovni vojni prišlo pod sekvester in leta 1924 na dražbi prvič zamenjalo lastnika. Novi lastnik Bogdan Pušič je moral prevzeti vse obveznosti iz pogodbe, ki jo je prejšnji lastnik sklenil z nekdanjim štajerskim deželnim odborom glede oddaje električne energije zdravilišču Dobrna.⁶⁷ Leta 1927 je posestvo na sodni dražbi kupila mariborska hranilnica, leta 1929 pa zagrebški veletrgovec Anton Blüh. Takrat je njegova moderna elektrarna z elektriko oskrbovala Dobrno in okoliške vasi.⁶⁸ To je trajalo do leta 1931, ko je bil dograjen 12 km dolg električni daljnovod Velenje–Dobrna, ki je Dobrno oskrbel z električnim tokom.⁶⁹ Ostale vasi so se leta 1924 dogovarjale za izgradnjo združne ali trške (vojniške) elektrarne, ki bi se s tokom oskrbela iz falskega transformatorja v Celju in s svojim omrežjem oskrbovala okoliške kraje. Leta 1926 sta bili obe zamisli uresničeni.⁷⁰

Gospodarstvo

Geografske značilnosti pokrajine so same narekovale gospodarske panoge. Z izjemo Dobrne, kjer je zdravilišče nudilo možnost za oddajo tujskih sob in za razvoj obrtne dejavnosti, se je večina prebivalcev obravnavanega območja ukvarjala s kmetijstvom. Severni predel območja je hribovit z bujnimi gozdovi, ki so prebivalcem nudili zaslužek s prodajo lesa in kuhanjem oglja. V višjih predelih je bila razvita živinoreja, ob potokih so delovali mlini in žage. V nižjih predelih so se lahko ukvarjali s poljedelstvom, gojili so sadje, nekaj je bilo tudi vinogradov in hmeljnih nasadov. Na Dobrni in v Novi Cerkvi je bilo nekaj obrtnikov. Okolica je nudila tudi možnost izletov, v tem obdobju so markirali izletniško pot na Paški Kozjak. Plasti premoga, ki so ga odkrili na nekaterih

⁶⁰ Sore, Geografija nekaterih delov celjske makroregije, str. 20.

⁶¹ Prav tam, str. 13.

⁶² OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁶³ Orožen, *Dobrna*, str. 26.

⁶⁴ Gradbeno ministrstvo za vodovode, *Nova doba* št. 49, 1. 12. 1939.

⁶⁵ OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁶⁶ Naše zdravilišče, *Slovenski gospodar* št. 8, 19. 2. 1936.

⁶⁷ Razglas ministrstva pravde, sekcija za sekvestre, *Jutro* št. 108, 7. 5. 1924; Sprememba posestva, *Jutro* št. 253, 26. 10. 1924.

⁶⁸ Prodaja Vitanjskega veleposestva, *Jutro* št. 216, 15. 9. 1929.

⁶⁹ Daljnovod, *Jutro* št. 11, 14. 1. 1931.

⁷⁰ Elektrifikacija trga Vojnika in okolice, *Jutro* št. 109, 8. 5. 1924; Elektrifikacija celjske kotline, *Nova doba* št. 93, 21. 8. 1926.

mestih v okolici Dobrne, niso omogočale ustreznih pogojev za večje izkoriščanje.

Za medsebojno prodajo in nakup kmetijskih pridelkov so skrbeli sejmi. V občini Nova Cerkev so imeli štiri, in sicer: prvi ponedeljek po sv. treh kraljih, drugi četrtek po veliki noči, drugi ponedeljek po telovem in 6. novembra, tj. na dan župnijskega patrona. Najbolje je bil obiskan zadnji, saj so se takrat kmetje založili z vsem potrebnim za zimo. Na Dobrni so bili trije sejmi, in sicer v ponedeljek po svečnici, četrty četrtek v septembru in 6. decembra.⁷¹

V poljedelstvu je prevladovala pridelava vseh vrst žita in krompirja (v občini Dobrna, v Novi Cerkvi in Hrenovi), po njivah pa so rasle buče in sončnice (za domačo pridelavo olja). Večino pridelkov so porabili doma.

Večjega pomena je bila živinoreja, ki je bila razvita v Loki, Lokovini, Novakah, Vrbi, Zavruhu, Novi Cerkvi in Polžah. Mleko in sir so imeli v Novi Cerkvi, Hrenovi in Polžah, od koder so mleko in druge kmetijske proizvode dnevno prodajali v Celju. Svinje so gojili v Parovžu, Novi Cerkvi in Hrenovi, drobnico (ovce) pa v Parovžu. Perutnino so verjetno gojili pri vsaki kmetiji, v večjem obsegu pa le v Novi Cerkvi in Hrenovi.

V Polžah (v občini Nova Cerkev) je bila zanimiva ena od treh jugoslovanskih farm gojenih nutrij (močvirnih bobrov), ki je bila v lasti Otona Samca (drugi dve sta bili na Bledu in v Šentpetru v Savinjski dolini). Potoka Dobrnica in Hudinja sta bila polna postrvi, a prebivalci od tega niso imeli nič, saj sta imela ribolov v zakupu gradova Lemberg za Dobrnico in Socka za Hudinjo.⁷² Tudi lov so dajali v najem na podlagi ustne licitacije za dobo dvanajst let. Najemniki so bili lahko le člani lovskega društva. V Novi Cerkvi je bil dolgoletni najemnik Jurij Samec – »Soržev ata«.

Na večjem delu območja so bili ugodni pogoji za razvoj sadjarstva. V občini Nova Cerkev je bil za to najbolj zaslužen Franc Gorečan, posestnik, sadjarški in vinarski učitelj ter nadzornik, pa tudi številni drugi kmetje. V Polžah so imeli posajenih 700 jablan in 100 hrušk, v Novi Cerkvi pa 2.000 jablan in 250 hrušk. Iz njih so pridelovali domači sadjevec, sadje (okrog 200 centov namiznih jabolok) pa so prodajali na celjskem trgu in ga tudi izvažali, predvsem v Italijo, Avstrijo in Nemčijo.⁷³ Jabolka za izvoz so gojili tudi v Gorici, Vrbi in Novakah (okrog 700 jablan in 100 hrušk), kjer so pridelovali domači sadjevec, ter v Selcah in v Klancu. Sadna drevesa so imeli posejana tudi na Dobrni in v Gorici.

Že pred prvo svetovno vojno so v Novi Cerkvi začeli gojiti hmelj. V ta namen je kanonik Žagar iz župnijske kašče naredil veliko sušilnico. Posnemali so

ga tudi nekateri drugi pridelovalci. Hmelj so gojili lastniki graščin Novi Grad in Dobrnica, kmet Antlog (po domače Šafar) in v Brdcah. Seveda površine, zasejane z njim, niso bile velike, a po kakovosti menda ni zaostajal za savinjskim in prodali so vsega. Tudi gobe, ki jih je bilo veliko v iglastem gozdu Dobrova v Novi Cerkvi, so dajale dober zaslužek. V Socki so bili vneti čebelarji (kanonik Žagar, Samec in Arlič). Pri Arliču (p. d. Stroblu) so organizirali čebelarske tečaje, ki jih je vodil čebelarski učitelj, upokojeni župnik Henrik Peternel iz Bukovžlaka.⁷⁴

Trtna uš je v osemdesetih letih 19. stoletja uničila veliko vinogradov, a so se nekateri vinogradniki lotili njihove obnove na podlagi izkušenj iz Amerike, predvsem na ugodnih legah v Čreškovi in Vinah. Seveda pa so bili zasejani tudi drugje. V Klancu so belo in rdeče vino prodajali v okolico, nekaj vinogradov je bilo tudi na sončnih legah v Socki, Trnovljah in na Dobrni.⁷⁵

Kmetje okrog Dobrne so viške pridelkov prodajali v zdravilišču, glavni dohodek hribovskih kmetij pa je bila prodaja lesa (bor, smreka, bukev), čeprav je bilo spravilo zaradi slabih poti zelo težko. V občini Dobrna je bilo z gozdovi pokritih 2.146,25 ha oziroma 2/3 površine občine (podatka za občino Nova Cerkev ni na razpolago – pokritost je bila manjša kot na Dobrni, a tudi dokaj velika). Največ lesa so posekali v Novi Cerkvi (letno okrog 200 kubičnih metrov), v Parovžu, Sv. Joštu in Brdcah, od koder so ga večino izvozili. Manjše količine za prodajo so sekali tudi v Gorici, Klancu, Loki, Lokovini, Pristovi, Vrbi in Selcah.⁷⁶

Kmetje so od nekdanj večino popravil opravili kar sami. To so bila predvsem tesarska in krovška dela, tudi kovaške spretnosti je poznal marsikateri kmet. Številne ženske so doma predle (okrog Dobrne so sejali nekaj lanu), prejo pa so nosile tkat na Vinsko Goro in iz blaga same šivale preproste izdelke. V Novi Cerkvi, v vasi Vizore, je blago na dveh statvah tkal Pintar. Za tista dela, ki jih niso obvladali, so na dom prihajali na primer čevljarji ali šivilje, ki so pri domačiji ostali toliko časa, da so vse obuli in oblekli. V Novi Cerkvi so bili znani tesarji bratje Andreji (Blazinšek), znana je bila Sorževa kovačnica, med svetovnima vojnama pa sta delovala tudi dva lončarja, ki sta glino dobivala iz Ljubečne.⁷⁷

Zato ne čudi podatek, da je bilo največ – deset – čevljarjev (šest na Dobrni in štirje v Novi Cerkvi) ter šest krojačev (štirje na Dobrni in dva v Novi Cerkvi), poleg tega sta imeli na Dobrni obrt tudi dve šivilji. Delovalo je še nekaj drugih obrtnikov, in sicer šest kovačev s podkovstvom (po trije v vsaki občini), pet pekov (štirje na Dobrni in eden v Novi Cerkvi), dva

⁷¹ *Koledar Družbe sv. Mohorja 1925*, str. 108.

⁷² OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁷³ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 91, 92; Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 436.

⁷⁴ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 436.

⁷⁵ Prav tam, str. 436.

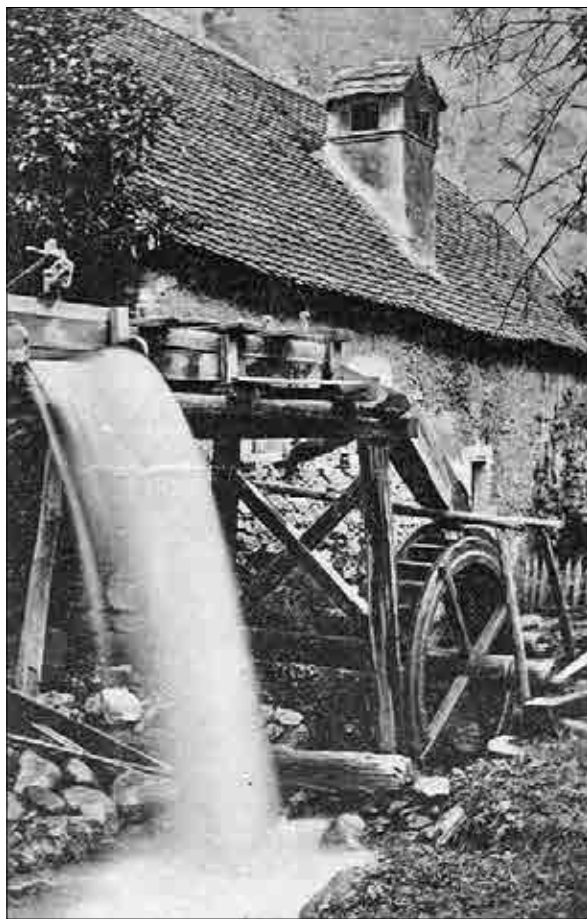
⁷⁶ Prav tam, str. 440.

⁷⁷ Prav tam, str. 437, 440.

mizarja sta delovala na Dobrni, sedem je bilo mlinarjev (dva na Dobrni in pet v Novi Cerkvi, kjer je poleg tega deloval tudi mlinar žagar) in trije kolarji (dva v Novi Cerkvi in eden na Dobrni). Na Dobrni so delovali še brivec oziroma frizer, prekajevalec in pleskar oziroma slikar, v Novi Cerkvi pa usnjar in Leopold Klančnik, ki je v svoji papirnici iz smrekovega lesa izdeloval debel, rjav ovojni papir. Večina kmetov je v zimskih mesecih pripravljala koline. Meso so sicer kupovali zelo redko, največ ob nedeljah in praznikih, zato bi pričakovali, da je bilo mesarjev zelo malo, a so delovali štirje na Dobrni in trije v Novi Cerkvi. Ker je bila okolica bogata z bukovimi gozdovi, je bilo kuhanje oglja iz bukovega lesa precej razširjeno. Oglje so prodajali okoliškim kovačem in v vitanjsko fužino, dokler je delovala.⁷⁸

Omeniti je treba tudi številne mline, ki naj bi delovali do druge svetovne vojne (v obrtnih registrih sta za obdobje med svetovnima vojnama za Dobrno omenjena le dva) ter mleli za domače potrebe, a tudi za dodaten zaslužek. Temnjaški vrelec je bil svojčas poln vode in je menda poganjal kar sedem mlinov.⁷⁹ Da je bilo mlinov res veliko, potrjuje zapis v *Slovenskem gospodarju* iz leta 1922,⁸⁰ ki pravi, da je v naselju Parovž v občini Dobrna, po katerem teče potok Dobrnica, delovalo več mlinov, zato se je doline prijel ime Dolina mlinov. Pravzaprav so jo imenovali Zlodejeva graba, saj je bila nekdanj v bližini kmetija, njenemu lastniku pa so po domače pravili Zlodej.⁸¹ Žato so tudi njegovemu mlinu rekli Zlodejev mlin. Dolina je imela še druga imena, in ko je šel nekoč neki duhovnik iz Dobrne proti mlinu z generalštabno karto v roki, da bi našel mlin, je vprašal mimoidočega kmeta, kje je Hudičev mlin. »Tukaj ga ni,« mu je odgovoril kmet. »Saj mora biti, tako je zapisano,« je bil odločen duhovnik. »Ne,« je bil še odločnejši kmet, »tukaj smo pošteni ljudje in tukaj ni nobenega hudiča in tudi ne njegovega mlina.« Duhovnik se ni dal. »Oče, povejte mi, kako pa se imenujejo te kmetije in mlini?« »Dobro,« pravi kmet, »prvi je Braunerjev mlin, potem Zlodejev mlin, poglejte, tamle ga vidite! Ne zamerite mi, gospod župnik, ampak ta mlin ne bo nikdar Hudičev mlin!«

Več mlinov je delovalo tudi v občini Nova Cerkev. Po drugi svetovni vojni so počasi prenehali s svojo dejavnostjo. Poleg mlinov je na istem potoku delovalo tudi nekaj žag, kar pa iz obrtnih registrov ni razvidno; o njih je zapis v Domoznanski knjigi šole, ki

Zlodejev mlin (Domoznanski odderek Osrednje knjižnice Celje).

pravi takole: »Največkrat sta mlin in žaga združena, takšna združena podjetja so ob Hudinji v Socki pri Mlinarju (last Majcna), v Požah pri Strmšku (last Gobca) in Soržu (last Samca); ob Topličnici v Hrenovi pri Budelcu (last Klinca). Samostojni mlin ali žaga so delovali v Socki Senegaški mlin, graščinska žaga, Bolčeva žaga; ob Topličnici Galetova žaga in Jezernikov mlin v Lembergu ter Lešnikov mlin v Hrenovi. Vse žage in mlini so delovali skozi celo leto, kar kaže na to, da je bila predelava lesa eden od glavnih virov dohodka.«⁸²

Poleg obrtnikov je treba omeniti še gostilne, ki jih je bilo tudi tukaj veliko. V občini Nova Cerkev jih je delovalo kar osem (štiri v Novi Cerkvi, po ena v Polžah in Lembergu ter dve v Socki).⁸³ Dobrna se je poleg zdravilišča ponašala z gostišči, ki so delovala v hotelih. Pod cerkvijo je deloval Rožančev hotel Triglav, Marija Justin je imela v lasti hotel Union, kjer so vsak dan pripravili kosila za nekaj revežev. Pred naseljem je delovala Korenova, nekdanja furmanska gostilna.⁸⁴

⁷⁸ OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga; SI_ZAC/0796 Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov, Knjige I.A-5, I.A-6, I.A-7, I.A-40 (v nadaljevanju: ZAC Obrtni registri).

⁷⁹ Gašper Žagar, Dolina mlinov, *Revija Term Dobrna* št. 16, 2013, str. 28.

⁸⁰ Zlodejeva graba, *Slovenski gospodar*, l. 56, št. 12, 23. 3. 1922. Nemci so Zlodejev mlin dobesedno prevedli v Teufel Mühle, zaradi česar je prišlo do nesoglasja.

⁸¹ Blaž Zlodej je bil tudi eden izmed prvih občinskih odbornikov.

⁸² OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 440.

Razglednica Nove Cerkeve, na kateri je v kotu pekarija Martina Grila (SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga).

Trgovine so bile na Dobrni štiri (Kos, Esterl, Šauperl in Flere), v Novi Cerkvi pa tri, in sicer je Tajnšek-Okrožnikova delovala v nekdanji šoli, drugo so imeli Šauperli, tretja pa je bila v Socki.⁸⁵

Poleg tega, da leži dobrnsko podolje na znani tektonski prelomnici, ki poteka od Šmrekovca mimo Šoštanja, Velenja in Dobrne ter se nadaljuje proti Rogaški Slatini, zaradi česar se pojavljajo številni topli vrelci, so na tem območju tudi oligocenski in miocenski skladi. V njih se nahajajo sloji premoga, ponekod blizu površja. Na črti Guteneg–Čreškova–Socka ležijo plasti, ki vsebujejo premog intenzivno črne barve in visoke kalorične vrednosti. V krovlini se nahajajo konkordatni sivi in temnosivi peščenci ter bituminozni skrilavi lapor. V Klancu pri Dobrni je družba Mirna, d. d., Zagreb odprla premogovnik, ki je obsegal štiri dvojne jamske mere v izmeri 36,09 ha. Rudarsko glavarstvo v Ljubljani je 15. maja 1923 lastništvo premogovnika s podelitveno listino omenjeni družbi podelilo pod št. 1294/23.⁸⁶ V premogovniku je bilo zaposlenih 25 delavcev. Leta 1927 so delali s polno močjo in apelirali na Dobrnčane, naj jim ne nasprotujejo.⁸⁷ Premog naj bi začeli kopati tudi v Čreškovi v občini Nova Cerkev, a je oblast nadaljnje kopanje prepovedala. Verjetno je bil strah prebivalcev upravičen, saj bi širitev rudnikov najbrž vplivala na termalne vrelce in posledično na razvoj turizma, verjetno pa tudi količine rude niso bile tolikšne, da bi bila proizvodnja ekonomična.

V Socki je deloval kamnolom z drobilcem na vodni pogon v lasti Leopolda Lednika. Gramoz so uporabljali za posipanje obeh banovinskih cest.⁸⁸

Čarfov razgledni stolp na Paškem Kozjaku (Tedenske slike 1932, št. 18).

⁸⁵ Prav tam, str. 437, 440.

⁸⁶ Češmiga, *Rudarstvo LR Slovenije*, str. 250.

⁸⁷ Dobrna pri Celju, *Slovenski gospodar* št. 21, 25. 5. 1927.

⁸⁸ OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

Poleg zdraviliškega turizma, ki se je razvil na Dobrni in zaradi katerega so tudi v bližnjih naseljih uredili tujske sobe, je okolica nudila izlete in pohodništvo. Proti Paškemu Kozjaku so iz Dobrne speljali markirano pot, leta 1931 pa na njegovem vrhu uredili razgledni stolp. Stolp je postavila šaleška podružnica Slovenskega planinskega društva in ga 16. junija 1931 predala namenu. Ves les zanj je daroval tamkajšnji župnik Čarf, zato je v znak hvaležnosti odbor planinskega društva sklenil, da bodo stolp poimenovali po njem.⁸⁹ V Parovžu je obratovala tudi planinska koča v Lednikovi lasti, o kateri pa ni podatkov.

Društveno življenje

Tudi na tem območju sta bili najstarejši gasilski društvi ustanovljeni že pred prvo svetovno vojno. Gasilsko društvo na Dobrni je starejše, ustanovili so ga leta 1875 na pobudo lastnikov zdravilišča, saj požarne straže niso bile kos številnim požarom. Prvi načelnik društva je postal Franc Orosel, prostor za njegovo dejavnost pa je odstopilo zdravilišče v poznejši mizarški delavnici. Leta 1908 so ustanovili žensko gasilsko ekipo, ki je med prvo svetovno vojno namesto mož na fronti čuvala domove. Društvo so leta 1921 obnovili, štelu je 21 članov. Za načelnika so izvolili Josipa Ropana, poveljnik je postal Avgust Vajngerl, odborniki pa Stanko Cvikel, Peter Okrožnik, Alojz Pan, Viljam Justin in Jakob Vanovšek. Leta 1928 so za nakup motorne brizgalne izvedli akcijo zbiranja sredstev, pri čemer so staro štirikolno brizgalno prodali gasilskemu društvu Nova Cerkev za 8.000 din, blagoslov nove motorne brizgalne pa je potekal 28. julija 1929 ob bakladi in serenadi za botre.⁹⁰

Leta 1887 je uničujoč požar zajel celotno naselje Nova Cerkev. Takrat je imela vaška skupnost ročno brizgalno, ki so jo morali polniti z vedri, kar je bilo odločno premalo. Gasilsko društvo, za ustanovitev katerega se je najbolj zavzemal Jurij Samec, so ustanovili šele leta 1907, in sicer z imenom Prostovoljna požarna bramba Nova Cerkev, okraj Celje. Dr. Lavoslav Gregorc, kanonik in dekan v Novi Cerkvi, je bil zaslužen, da so društvu dovolili delovati, čeprav so bili člani samo Slovenci. Društvo je leta 1911 sprejelo pravila, naslednje leto pa je bil zgrajen skromen, a zelo funkcionalen gasilski dom. Med prvo svetovno vojno je društvo mirovalo, po njej pa so njegovo dejavnost obnovili. Za predsednika so izvolili Jakoba Tajnska. Leta 1920 je društvo vstopilo v Jugoslovansko gasilsko zvezo, in sicer v žalsko župo.⁹¹

Že pred prvo svetovno vojno je bilo aktivnih še nekaj drugih društev, ki so tudi po vojni nadaljevala s svojim delom. Takšno je bilo v obeh krajih bralno

društvo, ki je v Novi Cerkvi pred vojno delovalo kot Slovensko bralno društvo, po vojni pa se je preimenovalo v Katoliško bralno (izobraževalno) društvo. Prostore je imelo v Marijinem domu, nekdanji kapelici sv. Mihaela (vzhodno od glavnega cerkvenega oltarja), ki je služila za krstnico in kostnico (v klet so spravljali neiztrohnjene kosti). Društvo je vodil Ivan Premrl. V tem obdobju so v Marijinem domu postavili oder, na katerem so izvedli številne predstave. Bralno društvo je bilo tudi na Dobrni obnovljeno že leta 1919. V mladeniško zvezo se je vključilo 40 mladeničev, med njimi 25 v Orle, ostali pa v pevski zbor in narodno godbo. Tajnik društva je postal Jože Rošar.⁹²

12. decembra 1921 so na Dobrni ustanovili podružnico Jugoslovanske matice. Za predsednico so izvolili Franjo Šmid, za namestnico Angelo Jankovič, za blagajničarko Pavlo Zagožen, za tajnico pa Berto Plevčak. V odbor so izvolili gospe Košan, Golob, Cvikel, Podgrajšek, Apih in Katjušo Kamenšek. Nova podružnica je štela 40 članov. V poletnem času je organizirala večjo prireditev v korist Jugoslovanske matice.⁹³

Podružnico (krajevni odbor celjskega) Rdečega križa na Dobrni so ustanovili na narodni praznik 1. decembra 1923. Vanjo sta se vključila tudi St. Jošt na Kozjaku in St. Janž na Vinski Gori.⁹⁴ Že naslednje leto, 19. julija, na dan Rdečega križa, so organizirali prireditev, na kateri so otroci (domači in iz letovišča) prodajali cvetlice, na večerni prireditvi pa so letoviščne dame in učiteljice stregle v bifeju, ki so ga uredili in založili domačini. Pred koncertom sta goste pozdravila predsednik podružnice Alojzij Jankovič, sicer upravnik Zdravilišča Dobrna, in član glavnega odbora, polkovnik Ristič. Koncert so izvedli pevka Vera Wesjak Žigič, član vojaške godbe Pomajha in pevec Kostič, na klavirju pa jih je spremljal profesor zagrebškega konzervatorija, gospod Krauth. Domači moški pevski zbor je zastopal domačo pesem, zdraviliška godba pa je izvedla dve koncertni točki. Izkupiček, 7.527 din, je bil namenjen revnim šolskim otrokom.⁹⁵ Dobrni odbor Rdečega križa je sodil med najdejavnije v celjskem okraju. Poleg tega da je vsako leto poskrbel za najrevnejše otroke v svojem okolju, je prirejal tudi dobrodelne prireditve, ko se je pokazala potreba pomagati komu drugemu. Tako je leta 1933 pripravil dobrodelno prireditev za poplavlence.⁹⁶ Revne otroke je podružnica Rdečega križa na Dobrni vsako leto obdarovala z oblačili, perilom in obutvijo. Leta 1933 jim je pri nakupu blaga pomagal narodni poslanec iz Celja Ivan Prekoršek, ki je pri

⁸⁹ Delovanje planincev Šaleške doline, *Jutro* št. 95, 24. 4. 1932.

⁹⁰ <http://pgd-dobrna.si>.

⁹¹ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 437; www.pgdnovacerkve.si/predstavitev/zgodovina; Zalska župa, *Slovenski gospodar* št. 18, 3. 5. 1928.

⁹² Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 439; OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

⁹³ Dobrna pri Celju, *Jutro* št. 273, 19. 11. 1921; št. 299, 22. 12. 1921.

⁹⁴ Dobrna pri Celju, *Jutro* št. 287, 8. 12. 1923.

⁹⁵ Dobrna pri Celju, *Jutro* št. 173, 24. 7. 1924.

⁹⁶ Dobrna pri Celju, *Jutro* št. 236, 8. 10. 1933.

banovini izposloval nakup blaga za deške obleke ter za deško in dekliško perilo. Odbor Rdečega križa je poleg tega kupil 30 m toplega blaga za dekliške obleke ter plačal delo krojaču in šivilji. 16 dečkom in 15 deklicam sta izdelala obleke, 20 otrok pa so oskrbeli s perilom.⁹⁷

Poleg omenjenih društev so delovali tudi: Strelska družina, Jadranska straža, Pevsko društvo Vena, Gledališki ljudski oder in Tamburaški zbor Kontrasiča, o katerih pa ni podatkov. Leta 1931 so na Dobrni ustanovili sokolsko četo, pri kateri je dramski odsek vodil Cvikel, Jager pa tamburaše in telovadbo.⁹⁸ V Novi Cerkvi sta poleg že omenjenih društev delovala še Marijina družba (mladeniška in dekliška) ter Društvo katoliških fantov in deklet, ki je bilo ustanovljeno 13. julija 1930.⁹⁹

23. marca 1919 je bila na Dobrni ustanovljena podružnica Slovenske kmetijske zveze (podružnica je delovala tudi v Novi Cerkvi, a ni podatka, kdaj je bila ustanovljena). Za načelnika so izvolili Alojzija Jankoviča, na katerega so se kmalu vsuli očitki, da kmetom ne pomaga tako, kot je ob izvolitvi obljubil. Kmetje so bili presenečeni, da je cene sadja znižal z 8 na 6 kron, za sode državnih toplic pa je zahteval nesramno visoko najemnino. Za en sod je zahteval 20 ali celo 26 škafov jabolk ali nekaj metrskih centov slame.¹⁰⁰

Zelo pomembno vlogo v kulturni dejavnosti so imele takratne šole, saj so bile središče kulturno-prosvetnega življenja krajev. Učitelji so poleg širjenja znanja otrok skrbeli za njihovo kulturno udejstvovanje, v katerega so vključevali tudi starše, in pomagali pri delovanju kulturnih društev na vasi. Šolske knjižnice so bile običajno urejene tudi kot javne knjižnice za odrasle.

Šolstvo

Na obravnavanem območju so delovale le osnovne šole, drugih šol, v katere bi se učenci vpisali po končani osnovni šoli, ni bilo. V obeh občinah sega začetek osnovnega šolstva na konec 18. ali začetek 19. stoletja, ko so nekateri navdušeni duhovniki ali kaplani okoliške otroke učili pisanja in branja.

V Novi Cerkvi so trivialno šolo ustanovili leta 1788. Prostor je imela v Marijinem domu, nekdanji kapelici, okrog 20 korakov vzhodno od glavnega cerkvenega oltarja, tik ob obzidju nekdanjega pokopališča. Po opustitvi pokopališča kapelice niso več uporabljali, zato so jo namenili za šolo. Na kapelici je bil majhen zvonik z zvonce, tako da je lahko kaplan otroke klical k pouku, kadar je imel za to čas. Pouka so bili deležni le otroci iz Nove Cerkve. Med nav-

dušenimi učitelji je bil tudi Anton Martin Slomšek, in sicer v letih 1827–1829. Posebej se je zavzemal za pouk v nedeljski šoli, ki so jo uvedli leta 1818. Takrat je šolo obiskovalo 94 otrok, in sicer 32 šolskih otrok, 19 otrok ponavljalne šole in 43 otrok nedeljske šole. Število šolskih otrok se je vztrajno večalo, leta 1830 jih je bilo že 87. Leta 1835 je šolo obiskovalo 107 šolskih otrok, 32 ponavljajočih in 149 nedeljskih, torej skupaj 288 otrok. Nedeljsko šolo so kmalu preselili v hišo prvega učitelja Jurija Auhmana (poučeval je od leta 1788 do 1798), ki ji je za učilnico namenil sobo v prvem nadstropju. Leta 1852 so krajani Nove Cerkve za prostore šole kupili hišo, v kateri so uredili učilnico in stanovanje za učitelja. Leta 1859 so nedeljsko šolo ukinili, šolo pa je obiskovalo že 183 šolskih in 32 ponavljajočih otrok. Ko je leta 1869 šola prešla v laične roke in postala enorazrednica, jo je obiskovalo 213 otrok. Leta 1873 je šola postala dvorazrednica, še en razred so uredili v občinski hiši, kjer je bila pozneje občinska pisarna. Leta 1877 so uredili šolsko knjižnico. Da so šolo lahko uredili v trirazrednico, so stanovanje šolskega upravitelja preuredili v učilnico, stanovanje zanj pa so uredili v pritličju občinske hiše. Za vedno večje število učencev so prostori kmalu postali pretesni, zato so leta 1902 okrog 150 metrov iz vasi na nekoliko dvignjenem prostoru na desni strani ceste proti Vitanju kupili primeren prostor za postavitve šolskega poslopja. Šolsko stavbo s štirimi razredi so zgradili leta 1905 in jo njenemu namenu svečano izročili 26. aprila. Prostor zahodno od poslopja so namenili vrtovom, ki so jih ogradili z visokim plotom. Preostali prostor so omejili s smrekami, proti cesti pa z živo mejo, ki naj bi posebej v poletnih mesecih varovala pred prahom. Pročelje stavbe je ovijala vinska trta. Stopnice na cesto so zaščitili z vrati. Zunanosti šole so vse do prve svetovne vojne posvečali veliko pozornosti in tudi šolski prostori so bili za tisti čas dobro opremljeni. Leta 1911 je šola postala štirirazrednica, ko so v razred preuredili pisarno in stanovanje enega od učiteljev. Proti koncu prve svetovne vojne so se v stavbo naselili vojaki in jo precej poškodovali.¹⁰¹

Na Dobrni je nedeljska šola delovala od leta 1831. Šolski in župni okoliš sta se ujemala, župnik Gregor Miklavzin je kaplaniji prizidal sobo, ki jo je namenil za pouk. Z večanjem števila otrok je postal pouk od leta 1852 bolj pogost, in sicer je potekal trikrat tedensko (poleg nedelje še dvakrat). Leta 1856 je dobila Dobrna prvega prosvetnega učitelja, Matijo Jeraja, ki je poleg učiteljevanja opravljal tudi mežnarska opravila in službo organista. Leta 1860 je kaplan Jakob Bohinc položil temeljni kamen za enonadstropno šolsko poslopje na ravnini pod cerkvijo; pouk v njem se je začel 5. novembra 1861. Šola je leta 1868 na podlagi šolskega zakona prešla izpod cerkvene v

⁹⁷ SI_ZAC/1357 Društvo Rdečega križa Dobrna.

⁹⁸ Sokolske vesti iz Dobrne pri Celju, *Jutro* št. 107, 10. 5. 1931.

⁹⁹ Nova cerkev, *Kmetijski list* št. 30, 23. 7. 1930.

¹⁰⁰ Dobrna, *Slovenski gospodar* št. 12, 20. 3. 1919.

¹⁰¹ SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, AŠ 6/32 Kronika 1945–1965; Domoznanska knjiga.

Nova Cerkev, na levi se vidi poslopje osnovne šole (SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga).

domeno posvetne oblasti. Šolski obisk je bil dober, saj sta pouk od 110 šoloobveznih otrok redno obiskovala 102 učenca. Isto leto je bila šola proglašena za dvorazredno. Leta 1876 so na predlog predsednika šolskega sveta in obenem direktorja zdravilišča, dr. Poltanfa, uvedli nemški jezik kot obvezni učni predmet. Šola je veliko pozornost posvečala sadjarstvu, saj je imela lastno drevesnico. To vrsto izobraževanja so obdržali do druge svetovne vojne. Leta 1892 je šola postala trirazrednica, čez deset let pa štirirazrednica. Prostor za četrti razred so našli v občinski ustanovi za reveže v Gorici 28 (danes Vinska Gorica 7) pri Habetovih; svojemu namenu je služil vse do izgradnje novega šolskega poslopja leta 1961.

Po prvi svetovni vojni na področju šolstva še nekaj časa ni bilo velikih sprememb. Na ozemlju Slovenije je do leta 1929, ko je bil sprejet enoten šolski zakon za celotno Kraljevino Jugoslavijo, obveljala stara avstrijska osnovnošolska zakonodaja iz leta 1869. Čeprav so si napredni učitelji že od leta 1918 prizadevali za modernizacijo šolstva in poenotenje šolske zakonodaje, je novi šolski zakon izšel šele 5. decembra 1929. Poleg tega da je zakon označil šolo za narodno ter jo razdelil na štiriletno osnovno in štiriletno višjo narodno šolo, v kateri je šolanje trajalo do učenčevega štirinajstega leta, je zakon uvedel tudi koedukacijo, to je skupni pouk za deklice in dečke, vendar z omejitvijo, da morajo učence ločiti po spolu tam, kjer razmere to dovoljujejo. Zakon je prepovedal telesno kaznovanje ter uvedel razrede, oddelke in ocene, kot jih poznamo danes. Do tedaj je bila najboljša ocena enica. Nemški jezik je kot obvezen izginil iz osnovnih šol, v tretjih

razredih osnovnih šol in v vseh višjih razredih narodnih šol ga je zamenjal srbohrvaški jezik (dve učni uri). Tako so imeli v rednih šolah po 30 ur, v šolah s skrajšanim poukom pa po 20 oziroma 22 učnih ur srbohrvaščine.¹⁰²

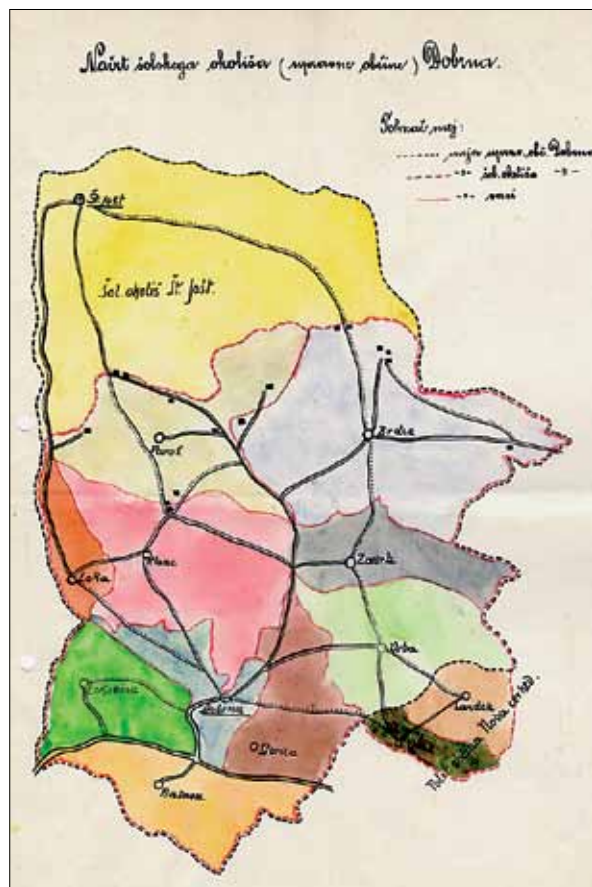
Obravnavano območje je spadalo v šolski okraj Celje. Delo šolskega nadzornika je do leta 1927 opravljal Ljudevit Cernej, zatem pa Rihard Pestevšek. V celjskem okraju, ki je obsegal 21 občin z 68.778 prebivalci, je leta 1934 delovalo 39 narodnih šol, ki so imele 195 oddelkov, pomožni in manjšinski oddelki, tri vrtce in delovno zavetišče.¹⁰³ V šolskem letu 1936/37 se je število ljudskih šol povečalo na 40; od teh je bila ena zasebna, ostale pa državne. V vseh šolah je delovalo 213 oddelkov, od tega v osnovnih šolah 149, v višjih ljudskih šolah 57, v kombiniranih štirje, trije razredi pa so bili pomožni. Otroški vrtci so bili štirje s šestimi oddelki, delovalo pa je tudi eno zavetišče z dvema oddelkoma.¹⁰⁴

Poleg osnovnih šol na Dobrni in v Novi Cerkvi je zaradi lege šolski okoliš osnovne šole na Paškem Kozjaku (OŠ Sv. Jošt na Paškem Kozjaku) obsegal tudi del občine Dobrna. Sicer je omenjena šola spadala pod šolski okraj Konjice. Bila je mešana enorazredna osnovna šola, kot enorazrednico so jo ustanovili leta 1900. Leta 1939 jo je obiskovalo 121 učencev (leta 1936 92). Na šoli so učili naslednji

¹⁰² Lebar, *Osnovno šolstvo v Revirjih*, str. 11, 26.

¹⁰³ *Stalež šolstva in učiteljstva*, 1934.

¹⁰⁴ *Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37*.

Načrt šolskega okoliša osnovne šole Dobrna leta 1934 (SŠM, Dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Dobrna).

učitelji: Martin Repič do smrti leta 1927, potem do leta 1934 Edvard Pitamic in od leta 1934 do druge svetovne vojne Rihard Gorjup. Verouk je poučeval župnik Miloš Čarf. Izostanek od pouka je bil velik, posebej v zimskih mesecih zaradi snežnih zametov in nepreloženih poti.¹⁰⁵

Osnovna šola Dobrna je od leta 1914 delovala kot štirirazrednica. Leta 1912 je deželni šolski svet trirazrednico razširil v štirirazrednico, na kar se je občina Dobrna pritožila, a s pritožbo ni uspela. Določili so, da bo četrti razred v občinski ustanovi za reveže v Gorici ter ga blagoslovili in predali namenu 4. novembra 1914. Leta 1921 so v razredu uredili električno razsvetlavo z eno žarnico. Leta 1925 so tudi v šolskem poslopju uredili električno razsvetlavo ter napeljali vodovod z dvema pipama.¹⁰⁶ Šolski okoliš je razen naselja Sv. Jošt, ki je imelo lastno šolo, obsegal vse vasi v občini, poleg tega pa še del Vin in Landeka v občini Nova Cerkev.

Konec leta 1918 je bilo v šolskem okolišu osnovne

šole Dobrna 293 šoloobveznih otrok, obiskovalo jo je 234. Leta 1925 je šolo obiskovalo 172 otrok od 194 šoloobveznih, naslednje leto pa je k pouku prihajalo vseh 164 šoloobveznih otrok.¹⁰⁷ V naslednjih letih se je število šoloobveznih otrok povečevalo, leta 1934 jih je od 336 pouk obiskovalo 312.¹⁰⁸ Od leta 1934 je imela šola pet oddelkov (štiri oddelke in vzporednico), v šolskem letu 1936/37 pa so delovali štirje oddelki osnovne šole, oddelek višje ljudske šole in kombinirani oddelek (do leta 1939/40). Vseh učencev je bilo 284, od tega 130 dečkov in 154 deklic. V šolskem poslopju s štirimi učilnicami so bili urejeni tudi stanovanje za šolskega upravitelja, upraviteljeva pisarna in šolska kuhinja. Ob šoli so uredili šolski vrt.¹⁰⁹ V šolskem letu 1939/40 je bila šola šestrazredna s štirimi oddelki osnovne šole in dvema oddelkoma višje ljudske (narodne) šole. V šolo je bilo vpisanih 290 učencev (128 dečkov in 162 deklic), poučevali so trije učitelji in tri učiteljice. Šolska knjižnica je štela 463 knjig, od tega je bilo 213 knjig in brošur v učiteljski knjižnici, 150 pa v šolarski.¹¹⁰

Na osnovni šoli Dobrna so imeli nekaj let po prvi svetovni vojni težave s šolskim obiskom, nekaj otrok po cele tedne ni hodilo k pouku. Šolski upravitelj je zato obiskoval družine, ki svojih otrok niso redno pošiljale v šolo; vpeljali so strogo nadzorstvo in zamudnike zapirali.¹¹¹

Do druge svetovne vojne se je šolsko leto na vseh šolah začelo s šolsko sveto mašo z obhajilom in vpišom novincev. Ves čas od leta 1917 so v šoli skrbeli za šolsko knjižnico, kjer so knjige posojali tudi odraslim. Na šoli je deloval še poseben oddelek za oddaljene otroke iz Brdce in Parovža. Pouk so imeli le trikrat na teden. Leta 1926 ga je obiskovalo 12 otrok.¹¹² Leta 1931 so oddelek zaradi premajhnega števila otrok ukinili, otroke pa razporedili v ostale razrede.¹¹³ Dečki 3. in 4. razreda so se od leta 1928 udeleževali t. i. dečjih dnevov. To so bili dnevi za pogozdovanje. Sadili so smreke, bore in macesne na različnih lokacijah okrog Dobrne.¹¹⁴

Leta 1921 je nadučitelj Schmidt na šoli organiziral nedeljsko kmetijsko šolo za odrasle, ki je trajala od 6. novembra 1921 do 15. februarja 1922. Ob poučevanju predmetov iz kmetijstva, posebej kmetijskega računstva in šivanja, so se moški učili izdelovati koše, košare in jerbaze, ženske pa so se usposabljevale v šivanju na šivalnem stroju. Med delom so potekala

¹⁰⁷ SŠM, Poročilo o nadzorovanju šole v Dobrni 23. 6. 1926.

¹⁰⁸ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 499.

¹⁰⁹ *Statistični pregled šolstva in prosvete*, 1938.

¹¹⁰ SŠM, Dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Dobrna, Podatki o dogodkih na šolah za časa domovinske vojne za Slovenski šolski muzej; *Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1939/40*.

¹¹¹ *Dobrna, od škofa M. Slomška*, str. 25, 26.

¹¹² SŠM, Dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Dobrna, Zapisnik 23. junija 1926 ob priliki nadzorovanja šole.

¹¹³ *OŠ Dobrna*, str. 10.

¹¹⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Kos, Občina Mislinja, str. 189; *Imenik šolskih oblastev, meščanskih (strokovnih), srednjih šol*, 1921.

¹⁰⁶ SŠM, Dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Dobrna, *Zgodovina dobrnske šole*, 11. november 1936.

Poslopje Osnovne šole Dobrna (Peter Habe, zasebna zbirka).

tudi predavanja o sadjereji, čebeloreji, kmetijstvu in računanju.¹¹⁵

Na šoli so se zvrstili naslednji upravitelji: Leopold Čulk (1911 do 1919), Belan Schmidt (1919 do 1936) in Josip Jarh (1936 do 1941). Učili so naslednji učitelji in učiteljice: Leopold Čulk, Helena Levstik, Albin Schmidt (šolski upravitelj), Rudolf Žnidarčič, Ivan Zagožen, Antonija Fabjan–Vorčič, Marija Vogrinc, Berta Plevčak (poročena Stravs), Antonija Voršič, Milan Stravs in Roza Leban. Verouk so poučevali domači kaplani, kateheti Franc Hrastelj, Alojz Vrbnjak, Viktor Lunder in Adolf Adamič ter župnika Karel Arlič in Franc Urleb.¹¹⁶

Na šoli so delovali šolska in učiteljska knjižnica, podmladek Rdečega križa, PJS (podmladek Jugoslovanske straže), Rdeči križ, Strelska družina, Gasilska četa in Pevsko društvo »Venček«.¹¹⁷

Osnovna šola Nova Cerkev je postala v šolskem letu 1911/1912 štirirazredna, leta 1934 je dobila vzporednico k tretjemu razredu, v šolskem letu 1936/37 pa je imela štiri oddelke osnovne šole in en oddelke višje ljudske (narodne) šole. Ker niso imeli na razpolago učne sobe, sta se morala dva razreda tedensko menjati pri popoldanskem pouku. Število otrok je nekaj let po vojni naraščalo. Leta 1918/19 je šolo od 303 šoloobveznih otrok obiskovalo 269, v

šolskem letu 1921/22 273 (od 309 šoloobveznih) in v naslednjem šolskem letu 264 otrok. Leta 1927/1928 je bilo otrok v šoli še manj, in sicer 174 (od 221 šoloobveznih). Vzrok zmanjšanja števila otrok je bil odhod vojnih beguncev, ki so se vrnil na svoje domove. V šolskem letu 1936/37 je bilo otrok v šoli spet več (247), prav tako v šolskem letu 1939/40 (267).¹¹⁸

O razmerah na šoli, ki so se do druge svetovne vojne sicer nekoliko izboljšale, nas pouči zapis v šolski kroniki za šolsko leto 1920/1921, ki pravi: »Obisk šole prav nepovoljen, nujna dela, huda draginja, velika revščina, pa tudi prava malomarnost in zanikrnost staršev. Obravnava šolskih zamud: učiteljstvo je vsak konec meseca obravnavalo zamude, določilo število izkazanih in v kazni predloženih, po okrajnem šolskem svetu je bilo do 16. septembra 1921 kaznovanih 112 strank z globo 2510 kron, a izplačanih samo od 10 strank 110 kron, torej je vsota v znesku 2400 kron neiztirjana in ravno tu je vzrok skrajno slabega obiska.«¹¹⁹

Šola je bila središče kulturno-prosvetne dejavnosti v kraju. Na šoli so delovali šolska, učiteljska in knjižnica katoliškega bralnega društva, šolski oder, kmetijski nadaljevalni tečaj, Sokol Kraljevine Jugoslavije, posojilnica in gasilsko društvo. Ledino je oral Julijan Sinigoj, ki je na šoli ustanovil mešani pevski

¹¹⁵ Dobrna, od škofa M. Slomška, str. 25, 26; OŠ Dobrna, str. 10.

¹¹⁶ SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

¹¹⁷ Stalež šolstva in učiteljstva, 1934.

¹¹⁸ Orožen, Zgodovina Celja in okolice II, str. 496; Statistični pregled šolstva in prosvete, 1938; SI_ZAC/1077/Kronika OŠ Nova Cerkev.

¹¹⁹ SI_ZAC/1077/Kronika OŠ Nova Cerkev.

zbor, s katerim je prirejal tudi igre. Na žalost njegovega dela po odhodu leta 1920 nekaj let niso nadaljevali. Šele leta 1933 so na pobudo kaplana Franca Šmona v pritlični učilnici uredili šolski oder in na njem odigrali številne igre. Oder so iz leta v leto izpopolnjevali. Iz dohodka od predstav, na katerih so sodelovali otroci in odrasli, so za božič obdarili najrevnejše šolarje. S takšnim socialnim poslanstvom je oder nadaljeval vse do druge svetovne vojne. Na šoli so ustanovili tudi kmetijsko nadaljevalno šolo, ki pa je zaradi premajhnega zanimanja kmalu prenehala delovati. Morda tudi zato, ker se je pouk lahko odvijal le ob nedeljah. Najzaslužnejši podporniki šole so bili: župnija Nova Cerkev, šolski odbor Nova Cerkev, ki je nekaterim učencem pomagal z učili, šolski oder je pomagal pri oskrbi otrok z oblačili, prav tako so revne otroke večkrat obdarili lastniki gradu Socka.¹²⁰

Kot upravitelja sta se zvrstila Henrik Karničnik (1907–1922) in Rudolf Zupanek (1922–1941), učitelji pa so bili naslednji: Rudolf Zupanek (1907–1922), Jadviga Smolnikar (1910–1922), Ljudmila Povalej (1917–1919), Julijan Šinigoj (1919–1920), Frančiška Novak (1919), Marica Kunej (1919–1921), Ana Smolnikar (1920), Franc Burdian (1920–1923), Franc Rejec (1920–1921; 1923–1927), Pavla Zupanek Kosanc (1921–1941), Mira Čuček (1923–1932), Ida Lah Gros (1927–1929), Alojzija Verbek (1929–1937), Rudolf Senegačnik (1933–1934), Adolf Jagrovič (1934), Ivan Pepelnjak (1934–1937), Alojz Haber (1934–1940), Barbara Parfant (1937–1940), Antonija Podjavoršek (1937–1941) in Elza Zagor (1940–1941). Verouk so poučevali: Anton Pučnik (1918–1919), Anton Mravlje (1919), Pavel Žagar (1919–1924), Franc Urleb (1925–1927), Franc Glavnik (1927–1928), Pavel Žagar (1931–1932), France Šmon (1932–1935), Franc Veselič (1933–1935), Ivan Strnad (1935–1940) in Alojz Zolnir (1940).¹²¹

Otroci iz obeh občin so se morali po končani osnovni šoli na srednje ali poklicne šole voziti v Celje ali kam drugam. Da bi nekaterim otrokom omogočili vsaj šolanje v meščanski šoli, ki bi bila v bližini, in jim s tem omogočili nadaljnje šolanje na srednjih šolah, se je župan občine Vojnik trg Julko Kovačič povezal s sosednjimi občinami Škofja vas, Nova Cerkev, Šmartno, Dobrna in Frankolovo, ki so pristale na skupno prispevanje sredstev za vzdrževanje šole.¹²² V šolskem letu 1922/23¹²³ so v Vojniku res odprli štiri oddelke meščanske šole. Za prva leta delovanja šole ni podatka o šolskem okolišu, od leta 1933 do leta 1936 je vanj sodila tudi Nova Cerkev, ki je takrat pripadala občini Vojnik okolica. Leta 1935 je ministrstvo za prosveto dovolilo sledeči šolski okoliš: trg Vojnik, občino Škofja vas in združeno občino Vojnik okolica,

kamor so sodile narodne šole Vojnik, Nova Cerkev, Ljubečna, Frankolovo in Šmartno v Rožni dolini. Za šolanje v meščanski šoli je bilo treba plačati šolnino, zaradi česar je bil obisk iz okoliških občin skromen. V šolskem letu 1935/1936 jo je obiskovalo le 10 otrok iz različnih občin izven šolskega okoliša.¹²⁴

Cerkev

Na obravnavanem območju še vedno delujejo tri župnije, ki so v preteklosti spadale pod prafaro Nova Cerkev. To so župnije Nova Cerkev, Dobrna in Sv. Jošt na Kozjaku.

Razvoj kraja Nova Cerkev je tesno povezan z zgodovino cerkvene stavbe,¹²⁵ ki se omenja že v 13. stoletju, ko se je kraj imenoval Nova cerkev v Soteski. Cerkev je bila od začetka sedež župnije, katere obseg se je večinoma ujemal s poznejšimi dekanijскими mejami, vanjo pa nista sodili župniji Vitanje in Črešnjice. Prafara¹²⁶ je bila mati naslednjim župnijam: Vojnik, Dobrna, Šmartno v Rožni dolini, Frankolovo in Sv. Jošt na Paškem Kozjaku. Leta 1439 oziroma dokončno 1468 je bila prafara inkorporirana (izročena) strassburškemu kapitlju na Koroškem, ki je imel še med obema svetovnima vojnama patronatske pravice nad župnijo. Župnija je gmotno podpirala kapitelj, po drugi strani pa so imeli vsi župniki naziv kanonik in so poleg naziva na prsih nosili tudi insignije – znamenje kanonika. Prafara z vikariati, poznejšimi župnijami, je do leta 1751 spadala pod Oglejski patriarhat, potem do 1787 pod Goriško nadškofijo in od tega leta naprej pod Lavantinsko škofijo. Prvotno romarsko cerkev, posvečeno sv. Lenartu, so po turških vpadih v 15. stoletju prezidali in utrdili z obzidjem, tako da še danes daje mogočen videz. Med prvo svetovno vojno so cerkvi pobrali oba večja zvonova, najmanjšega pa pustili. Po prvi svetovni vojni so dali narediti dva nova zvonova, cerkev na novo poslikali ter obnovili fasado in zunanost cerkve. 17. julija 1924 je kanonik dr. Lavoslav Gregorc, nekdanji dolgoletni državni poslanec in zaslužni borec za narodne pravice, vodil biserno mašo. Leta 1928 so ob birni odkrili spominsko ploščo padlim v prvi svetovni vojni in nagrobni spomenik dr. Lavoslavu Gregorcu. V obdobju med svetovnima vojnama sta bila župnika kanonika dr. Lavoslav Gregorc (1885–1924) in Pavel Žagar (1925–1951), ki je bil hkrati dekan.

¹²⁴ *Izvestje Meščanske šole Vojnik za šolsko leto 1935/1936.*

¹²⁵ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 108; OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga; Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 446; www.td-novacerkev.com.

¹²⁶ Ravnikar v knjigi *V primežu medplemiških prerivanj* na strani 90 med drugim pravi: »... ime Nova Cerkev pa je župnija dobila gotovo zaradi tega, ker je bila mlajša od že obstoječih prafarnih ozemelj v Šmartnem pri Slovenj Gradcu (ki je segalo vse do Vitanja), v Škalah, Konjicah in Šempetru. Obseg prafare Nova Cerkev je bil v primerjavi s sosednjimi, starejšimi prafarnimi središči, relativno majhen ... področje okoli Nove Cerkve in Vojnika.«

¹²⁰ SI_ZAC/1077 OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

¹²¹ *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923*, OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga.

¹²² Vojnik pri Celju, *Nova doba* št. 56, 18. 5. 1922.

¹²³ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 492.

Razglednica Dobrne s pogledom proti cerkvi Marijinega vnebovzvetja (Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje).

Cerkev, ki z dvignjene terase dominira nad vasjo Dobrna, je bila prvotno podružnica pražupnije v Novi Cerkvi. Najprej se je imenovala Marija na jezeru, kar naj bi pričalo o zamočvirjenosti doline pod njo. Od leta 1567 nosi ime župnijska cerkev Marijinega vnebovzvetja na Dobrni, od leta 1628 pa je samostojna župnija v okviru dekanije Nova Cerkev. Župnijo je ustanovil strassburški kapitelj ter ji odkazal ves severozahodni del novocerkovske pražupnije med občino Lemberg in Pako ob vznožju Kozjaka. Do cerkve so od nekdaj od vznožja vodile stopnice, leta 1938 so zgradili nove, kakršne so pravzaprav še danes. Cerkev je bila dolgo romarska, zanimivo pa je, da so Dobrnčani maja vsako leto radi romali tudi v Petrovče v Savinjsko dolino, k petrovški Materi božji. Romarji so se zbrali pri kapelici blizu osnovne šole. Večina je šla na pot peš, nekateri so se peljali z vozovi. Med letoma 1918 in 1941 so kot župniki službovali Friderik Kukovič (umrl leta 1926), Karel Arlič (od 27. 10. do 14. 12. 1926), Viktor Luden (provizor 1928–1929) in Franc Urleb (od 1. 5. 1929), ki so ga Nemci aprila 1941 skupaj s kaplanom Lesjakom in 27 krajanov izgnali. Župnik Franc Urleb se je po končani vojni vrnil na Dobrno.¹²⁷

Prvotno je bilo okrog cerkve pokopališče, a so ga leta 1788 zaradi utesnjenosti prestavili na Jablanškov travnik. Tudi tam je kmalu zmanjkalo prostora, zato

so leta 1880 nekoliko više kupili Zajčevo njivo, kjer so uredili novo pokopališče. Leta 1939 so ga obdali z zidom in zgradili monumentalni vhod z imitiranimi tremi stolpi, zgrajenimi iz v bližini lomljenega vulkanskega andezita.¹²⁸ Cerkev ima podružnico sv. Miklavža v vasi Vrba, v zaselku Cirkovce.

V gorski župniji Sv. Jošt na Kozjaku so temu franškovega svetniku cerkev postavili v 13. ali 14. stoletju. Cerkev je bila do leta 1628 podružnica Nove Cerkve in potem dobrnske župnije. V času jožefinskih reform, leta 1787, je postala samostojna kaplanija. Leta 1883 so začeli zidati novo cerkev, ker se je prvotna začela podirati. Dograjena je bila naslednje leto. Leta 1891 je škof Napotnik podružnico razglasil za samostojno župnijo. Postala je najvišje ležeča župnija v lavantinski škofiji.¹²⁹ Cerkveno življenje je potekalo podobno kot drugod. Posvetitvi dveh kapelic v obravnavanem obdobju sta bila krajevna dogodka. Župnijo so v obdobju med obema svetovnima vojnama vodili naslednji župniki: Franc Letonja (1912–1920), Matej Weiss, provizor (1920–1921), župnik (1921–1927), provizor (1927–1928), Gregor Potokar, župnik v Šmartnem pri Šaleku in provizor pri Sv. Joštu (1928–1930), Miloš Čarf (1930–1935),

¹²⁸ Orožen, *Dobrna*, str. 42.

¹²⁹ Zgodovina župnij Šentilj pod Turjakom, Sv. Vid nad Valdekom in Sv. Florijan v Doliču (avtor ni omenjen), *Naša občina*, zbornik občine Mislinja, Mislinja 2010, str. 98, 99.

¹²⁷ *Dobrna, od škofa*, str. 30.

Franc Urleb, župnik na Dobrni in provizor pri Sv. Joštu (1935) ter Adolf Adamič, župnik pri Št. Janžu na Vinski Gori in provizor pri Sv. Joštu (1935–1936).¹³⁰

Zdravilišče Dobrna

Zdravilišče Dobrna je pripomoglo k razvoju celotne občine, predvsem na področju infrastrukture. Dobrna pa je bila od začetka 20. stoletja tudi kulturno središče celotne okolice, saj si je leta 1936 za nekaj časa pridobila ime »slovenske glasbene Atene«, ko je ljubljanski radio iz Dobrne prenašal koncerte zdraviliškega salonskega orkestra.

Zdravilišču je v tej publikaciji namenjeno posebno poglavje, a kljub temu tudi v tem članku ne morem mimo kratke obravnave.

Zdravilišču je dal podobo, ki jo je imelo do druge svetovne vojne in še po njej, dr. Maks Jožef Schüller. Štajerski deželni odbor mu je potem, ko je zdravilišče leta 1858 kupil na dražbi, poveril vodenje. Vodil ga je celih 20 let in ob tem opravljal tudi delo kopališkega zdravnikarja.¹³¹

Zdravilišče je bilo torej že od sredine 19. stoletja v državni oziroma deželni (takrat štajerski) lasti in tako je ostalo tudi po prvi svetovni vojni, ko je postalo last nove, jugoslovanske države. 7. oktobra 1921 je v uradnem listu pokrajinske uprave za Slovenijo izšel razglas, da sta državni zdravilišči Rogaška Slatina in Dobrna izročeni v upravo zdravstvenemu odseku za Slovenijo v Ljubljani – Rogaška Slatina s 26. avgustom in Dobrna s 17. septembrom.¹³² Leta 1926 je bilo slišati govorice, da namerava država vsa državna zdravilišča oddati v zasebni zakup, kar je potrdil tudi pomočnik ministra za narodno zdravje, ki se je septembra 1926 mudil v Sloveniji. Za srbska zdravilišča bi bilo to razumljivo, saj so bila pasivna, ne pa tudi za Rogaško Slatino in Dobrno, ki sta državi letno prinašali milijonski dobiček. Postavljalo se je tudi vprašanje, ali država lahko da nekdanje štajersko premoženje v zakup, saj bi ga po mirovni pogodbi iz Saint-Germaina morala predati oblastema v Sloveniji (v primeru omenjenih zdravilišč Mariborski oblasti).¹³³ To se je potem tudi zgodilo, tako da sta bili v popravljenem proračunu Mariborske oblasti, katere skupščina je potekala 30. aprila 1927, med drugim zajeti tudi zdravilišči Rogaška Slatina in Dobrna. Prišli sta pod nadzorstvo finančnega referenta.¹³⁴ Do spremembe je ponovno prišlo leta 1929, ko so kraljevino razdelili na banovine in je prejšnja lastnina obeh oblasti prišla v last Dravske banovine.

Zdravilišče Dobrna je leta 1930 dobilo uradno ime Banovinsko zdravilišče Dobrna.¹³⁵

Leta 1937 je bila Dobrna na podlagi pravilnika o proglašanju turističnih krajev, ki ga je predpisalo ministrstvo za trgovino in industrijo v okviru nove uredbe o pospeševanju turizma, razglašena za turistični kraj kopališkega značaja. Po tem pravilniku so razglašeni kraji dobili pravico do ugodnosti, kakršna je bila pravica do brezplačnega povratka po železnici v primeru več kot sedemdnednega bivanja. Pred tem predpisom so bili te ugodnosti deležni le turistični kraji z nadmorsko višino nad 700 metrov.¹³⁶

Leta 1930 so morali v zdravilišču na podlagi razglasa kraljevske banske uprave Dravske banovine proti pijančevanju in nespodobnemu obnašanju¹³⁷ uvesti policijsko uro, ki je veljala od 1. junija do 30. septembra – za gostilne od 24. ure in za kavarne od 2. ure –, v ostalih mesecih pa je veljalo tako kot v drugih krajih, torej: poleti oziroma od 1. aprila do 30. septembra za gostilne in kavarne od 23. ure; pozimi oziroma od 1. oktobra do 31. marca za gostilne od 22. ure, za kavarne pa od 23. ure. Gostiln in kavarne poleti niso smeli odpirati pred 5. uro, pozimi pa ne pred 6. uro. Okrepčevalnice, vinarije, žganjarije in sploh obratovalnice, v katerih so točili alkoholne pijače in prodajali mrzle jedi samo za uporabo v lokalih, so smele biti odprte od 7. do 21. ure. Prestopki policijske ure so se kaznovali z globo do 1.000 din ali z zaporom do 14 dni, prestopki za okrepčevalnice, vinarije ... pa z globo od 50 do 300 din.

Sezona (sezija) v zdravilišču je najprej trajala od junija do oktobra, leta 1921 so jo podaljšali in se je začela že maja, naslednje leto pa je zdravstveni odsek sklenil, da se začne že 15. aprila in traja do 15. oktobra. Razdelili so jo na predhodno sezono – od začetka sezone do 15. junija –, glavno sezono – od 16. junija do 31. avgusta – in pozno sezono – od 1. septembra do konca sezone. Zdraviliško in godbeno pristojbino (takso) so računali pri več kot dvodnevem bivanju, dneva odhoda niso zaračunali. Za otroke od 4. do 12. leta in za služinčad gostov je bilo treba plačati polovico zdraviliške in godbene pristojbine. V predhodni in pozni sezoni je veljal 25-odstotni popust pri odškodninah za perilo in razsvetljavo, zdraviliški in godbeni taksi ter pri uporabi vseh zdraviliških naprav. Poleg tega so imeli državni uslužbenci, častniki in vojaški uradniki z ženami in nepreskrbljenimi otroki ter cerkveni dostojanstveniki vseh veroizpovedi 50-odstotni popust. Zdravniki, njihove žene, vdove in nepreskrbljeni otroci so bili ves čas sezone oproščeni zdravili-

¹³⁰ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice II*, str. 448.

¹³¹ Orožen, *Dobrna*, str. 24.

¹³² *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo* št. 122, 7. 10. 1921, str. 621.

¹³³ Barantajo za naše oblastno premoženje, *Jutro* št. 31, 5. 2. 1927.

¹³⁴ Proračunsko zasedanje oblastne skupščine mariborske, *Jutro* št. 94, 21. 4. 1927.

¹³⁵ Odredba o uradnih nazivih banovinskih zavodov, ustanov in podjetij Dravske banovine, *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine* št. 10, 27. 6. 1930, str. 123.

¹³⁶ Proglasitev turističnih krajev, *Nova doba* št. 7, 12. 2. 1937.

¹³⁷ Razglas kraljevske banske uprave Dravske banovine proti pijančevanju in nespodobnemu obnašanju, *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine* št. 10, 27. 6. 1930, str. 124.

Reklama za državne toplice Dobrna (*Slovenec* 1919, št. 158).

ške in godbene takse; brezplačno so lahko koristili vse zdraviliške naprave. Glede stanovanj so imeli zunaj sezone enake ugodnosti kot drugi državni uslužbenci. V glavni sezoni olajšave niso bile dovoljene. Običajno so cene proti koncu avgusta znižali. Tako je leta 1921 popust pri sobah znašal 25 do 50 odstotkov (od 10 kron naprej na osebo). Zdraviliška taksa je znašala 80 kron za en mesec, cene kopelim pa so znižali za okrog 30 odstotkov.¹³⁸

Pred prvo svetovno vojno je v zdravilišče letno prihajalo okrog 1.000 gostov, večina iz avstrijskih dežel. Veliko gostov je prišlo z Dunaja na priporočilo vodje dunajske porodniške klinike. Prevladovala so ženske, saj je Zdravilišče Dobrna veljalo za »žensko zdravilišče«. Po zgledu dunajske žensko-porodniške klinike so zdravilišče opremili z najmodernejšimi pripomočki. Poleg električne masaže so vpeljali električne kopeli, kopeli z električno lučjo, hidroterapijo po novih metodah, parne kopeli, kopeli z vročim zrakom in barjanske kopeli.¹³⁹

Po prvi svetovni vojni so goste iz Avstrije kmalu zamenjali gostje iz drugih predelov Jugoslavije, predvsem iz Beograda, Zemuna, Vinkovcev, Zagreba, Osijeka, Mitrovice in Siska – poleg domačih iz Ljubljane, Maribora in Celja.¹⁴⁰

Število gostov se je v posameznih letih gibalo takole:¹⁴¹

1922	1.265, od tega 1.207 iz Jugoslavije, 58 iz tujine (največ – 25 – iz Italije)
1924	1.330
1925	1.425
1926	1.590
1930	2.653
1931	2.770
1932	2.434
1933	2.539
1934	3.138
1935	3.255
1936	3.385, od tega 3.122 iz Jugoslavije, 263 iz tujine (največ – 135 – iz Avstrije)
1937	3.654
1938	4.162, od tega 3.741 iz Jugoslavije, 421 iz tujine (največ – 231 – iz Avstrije)
1939	4.085, od tega 3.899 iz Jugoslavije, 186 iz tujine (največ – 124 – iz Nemčije) ¹⁴²
1940	3.901

Še leta 1931 je časopis objavil, da se zdravilišču Dobrna gospodarska kriza pri številu gostov ne pozna, naslednje leto pa lahko iz podatkov vidimo, da je bilo drugače. Leta 1932 se je število turistov v celotni Sloveniji zmanjšalo – z izjemo Bleda, Kranjske Gore in Planice, ki so beležili enako število gostov kot prejšnji dve leti. To naj bi šlo na račun razvoja zimske sezone v teh letoviščih.¹⁴³ Padec števila gostov v zdravilišču Dobrna v letu 1932 so pojasnjevali z gospodarsko krizo, a se je število gostov že naslednje leto povečalo in bi bilo na podlagi zapisa v *Jutru*¹⁴⁴ še višje, če bi bilo na razpolago dovolj prostih sob. S preureditvami in novogradnjami so ta problem rešili in že kmalu se je število gostov znatno povečalo. Leta 1939 je bil padec števila gostov že posledica vojne nevarnosti in začetka druge svetovne vojne, čeprav je bilo število inozemskih gostov še vedno razmeroma visoko (186).

Zdravilišče sta v obdobju med svetovnima vojnama vodila dva upravnika. Od leta 1919 do 1934 je bil to Alojzij Jankovič, pred tem nadučitelj v Št. Ilju pri Velenju. Odobrili so mu plačo v višini učiteljske in prosto stanovanje.¹⁴⁵ Vlada je zdravilišču odobrila kredit v višini 50.000 kron, zaradi česar so se lahko lotili obnove.¹⁴⁶ Dogradili so večje število mansardnih sob, postavili avtogaražo, dokončali kanalizacijo vseh zdraviliških zgradb in asfaltirali 1,5 km ceste do zdravilišča. Uredili so ploščad pred zdraviliščem in ozadje upravnega poslopja. Potoček, ki izvira v dobrnskem kotu, so pod izvirom zaježili že v avstrijski dobi in za jezum uredili ribnik, v katerem so gojili krape. Dovod elektrike so prenesli na podzemne kable.¹⁴⁷

¹³⁸ Toplice Dobrna, *Jutro* št. 192, 16. 8. 1921; Dobrna, *Jutro* št. 55, 5. 3. 1922.

¹³⁹ Žensko zdravilišče Dobrna pri Celju, *Slovenec* št. 182, 9. 8. 1919.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ Orožen, *Dobrna*, str. 32; Kresal, *Zgodovina socialne*, str. 220; Tujski promet v Sloveniji leta 1922, *Jutro* št. 306, 28. 12. 1922; V Dobrni pri Celju, *Jutro* št. 252, 25. 10. 1924; Zdravilišče Dobrna pri Celju, *Jutro* št. 185, 11. 8. 1925; Kaj pravi statistika, *Jutro* št. 1, 1. 1. 1933; *Statistični godišnjak 1936*; *Statistični godišnjak 1937*; *Statistični godišnjak 1938–1939*; *Statistični godišnjak 1940*; Sloves naših letovišč, *Jutro* št. 255, 3. 11. 1935; Naš tujski promet v lanskem letu, *Jutro* št. 81, 5. 4. 1941.

¹⁴² Gotovo tako kot prejšnja leta iz Avstrije, a Avstrija je bila tedaj že del Nemčije.

¹⁴³ Kaj pravi statistika, *Jutro* št. 1, 1. 1. 1933.

¹⁴⁴ Lepi uspehi zdravilišča Dobrna, *Jutro* št. 176, 3. 8. 1934.

¹⁴⁵ *Sejmi zapisniki*, 2. del, str. 34.

¹⁴⁶ Prav tam, str. 89.

¹⁴⁷ Orožen, *Dobrna*, str. 28.

*Zdravilišče – del notranjosti (Domoznanski oddelek
Osrednje knjižnice Celje).*

Alojz Jankovič je leta 1934 zaradi bolezni zaprosil za upokožitev in kot upravnik ga je nasledil pravnik Franc Šter, banovinski svetnik, rojen leta 1878 v Zgornjem Brniku pri Kranju. Pravo je študiral na Dunaju in promoviral leta 1910. Leta 1906 je služboval kot notarski kandidat, leta 1907 kot sodni praktikant, leta 1908 pa kot avskultant. Med letoma 1912 in 1914 je bil zaposlen kot uradnik v industrijski tvrdki Hartig v Dunajskem Novem mestu. Leta 1921 je bil imenovan za začasnega ravnatelja zdravilišča Rogaška Slatina, leta 1932 pa je bil kot banovinski svetnik premeščen k banski upravi Dravske banovine. Leta 1934 je postal upravnik zdravilišča Dobrna.¹⁴⁸

V obdobju njegovega vodenja zdravilišča so dokončali večino del, ki jih je začel že njegov predhodnik. Obnovitvena dela, ki so potekala med letoma 1935 in 1937, le manjši del se je zavlekel v leto 1938, je v glavnem opravljalo gradbeno podjetje Slograd. Kot spomin nanje je banska uprava postavila spominsko ploščo z napisom: »Dravska banovina je v službi zdravljenja in napredka v letih 1935–1937 to kopa-

¹⁴⁸ Sejni zapisniki, 2. del, str. 340.

Razpis.

Pri kopališču v Dobrni pri Celju se razpisuje za letošnjo sezono mesto

kopališkega zdravnika

s ginekološko predizobrazbo. Tozadevne primerno opremljene in bolkovane protnje je poslati

do 3. aprila t. l.

poverjenstvu za javna dela v Ljubljani.

Glede remuneriranja zdravnika se bode z nameščencem pozneje dogovorilo, eventualno se lahko v protnjah stavijo tozadevne tablice.

LJUBLJANA, 17. marca 1919.

Poverjenik za javna dela:
Anton Kristan m. p.

*Razpis za kopališkega zdravnika (Slovenski narod,
21. 3. 1919).*

lišče prenovila in povečala.»

Po teh dozidavah je zdravilišče razpolagalo z 834 ležišči v 474 sobah, večinoma v zdraviliških objektih, deloma tudi v zasebnih stavbah (vilah, hotelih, penzionih). Od treh prejšnjih bazenov je ostal samo prvotni in najvažnejši veliki bazen, število posebnih kabin pa se je povečalo na 21 termalnih in 5 čistilnih. Teraso ob vodnih zbiralnikih so uredili za sončne kopeli. Upravo so prenesli v pritličje gosposke hiše, medtem ko se je v prvem nadstropju naselil ravnatelj (že Jankovič). Kmečko kopališče so obnovili in uvedli nizko vstopnino.¹⁴⁹

Kopališki zdravniki, nameščeni v Švicarskem domu, so se menjavali. Postavljala jih je vlada oziroma pristojno ministrstvo. V obravnavanem obdobju so se zvrstili trije zdravniki, prvi med njimi dr. Benjamin Ipavec (Ipavic)¹⁵⁰ v sezoni 1919, to je do konca meseca septembra 1919. Kot odškodnino so mu poleg naturalij (opremljeno stanovanje, luč, postrežba in 300 kron pavšala za kurjavo) priznali 1.000 kron remuneracije na mesec, s tem da se je moral zavezati, da bo naredil vse, kar je v njegovi moči, da bodo toplice ponovno pridobile ugled.¹⁵¹

Leta 1921 sta se na podlagi razpisa poverjenistva za javna dela za mesto kopališkega zdravnika za državno zdravilišče Dobrna javila dva zdravnika, in sicer dr. Zupan, ki je to delo opravljal leta 1920, in mestni zdravnik v Mariboru dr. Trenc (Trenz). Poverjenistvo za javna dela je zdravstvenemu odseku predlagalo, da se na to mesto imenuje dr. Trenc, ker je starejši zdravnik z dolgoletno prakso. Imenovanje dr. Trencja je bilo pogojeno z: »1. Mesto je začasno pogodbeno in se odda zaenkrat za letošnjo sezono. Glede nadaljnje namestitve se bo odločilo po končani letošnji sezoni. 2. Pritičejo mu prosto opremljeno stanovanje, ordinacijski prostori z domačo lekarno, toda brez denarnih prejemkov. 3. Za zdravljenje domačega osebja se bo določil primeren pa-

¹⁴⁹ Orožen, Dobrna, str. 29.

¹⁵⁰ Sin zdravnika in skladatelja Gustava Ipavca (1831–1908).

¹⁵¹ Sejni zapisniki, 2. del, str. 260.

Objava v Slovenskem narodu 7. julija 1919, da v kopališču ordinira dr. Benjamin Ipačič.

všal na podlagi obračuna, ki ga bo zdravnik predložil po preteku letošnje sezone. 4. Za vsako običajno konzultacijo se limitira honorar do 80 K, kar pa ne izključuje, da se za posebne preiskave in manipulacije zahteva primerno več.¹⁵² Izven sezone (pozimi) je dr. Ferdo Trenc ordiniral v Celju pred grofijo št. 7/1.¹⁵³

Država oziroma banovina je kot lastnica neposredno upravljala samo zdravstvene in nastanitvene kapacitete, medtem ko je zdraviliško restavracijo in kavarno dajala v najem. Večino obravnavanega obdobja (1921–1936) je bila najemnica restavracije Valburga Rožanc iz Ljubljane. Leta 1921 je morala plačevati 34.000 kron najemnine, 5.000 kron za razsvetljavo in 10 % vrednosti inventarja. Sledili so ji Olip, blejski Kenda (1936–1938) in Sitarjeva (1939–1940).¹⁵⁴ Leta 1938 je izšla banova uredba o odpravah napitnin v restavracijah, penzionih in hotelih ter v letoviščih. Namesto napitnine, ki so jo dotlej gostje dajali po lastni presoji, se je po novem pobiralo obvezno 10 % pribitka k računu. Pobrani odstotki za postrežbo so se med nameščence potem razdeljevali po posebnem ključu, tako da je plačilnemu pripadlo 15 točk, prvovrstnemu jelonoši 12, drugorazrednemu 6 in natakarskemu vajencu 3 točke.¹⁵⁵

Leta 1921 je bila dana pobuda, da bi se v zdraviliščih omogočilo zdravljenje tudi revnejšim slojem prebivalstva, in sicer z nižjimi cenami zanje. Ministrstvo za narodno zdravje je odgovorilo, da so državna kopališča glede vzdrževanja vezana na lastne dohodke in zato kopališč ne morejo dajati v brezplačno uporabo. V omenjenem letu so v nekaterih kopališčih na jugu države nekaj mest odredili za siromašne bolnike, kar naj bi se v naslednjih letih zgodilo tudi v slovenskih zdraviliščih v državni lasti.¹⁵⁶ Razprava o tem se je nadaljevala in za Dobrno so bila s tem v zvezi navedena naslednja opažanja: »... Termalno zdravilišče v Dobrni je v prvi vrsti namenjeno za ženske, ki tvorijo glavni kontingent gostov. Položaj in ves ustroj kopališča je nad vse lep in srčen – pridevajo mu priimek 'damsko kapricno kopališče'. Shaja se v tem kopališču zelo eleganten damski svet in ima, ker je majhno po obsegu, prav ljub famijaren značaj. Kot druga kopališča ima tudi Dobrna ljudsko kopel, ki je zelo čedna in jo obiskuje preprosto ljudstvo. Za nepremožne uradnike, sploh javne

nameščence in njih družinske člane bi bilo tudi v Dobrni odkazati malemu kopališču primerno manjše število prostih mest in glede drugih ugodnosti postopati enako kot v Rogški Slatini (tam naj bi delavski dom namečili za delavstvo, ki bi imelo v času zdravljenja v njem namestitvev). Ker je dovoz iz Celja v Dobrno združen s precejšnjimi stroški, ni pričakovati veliko teh gostov. Ker so druga termalna kopališča veliko bolj dostopna, so že zaradi tega ceneje dosegljiva.«¹⁵⁷

Vendar ni ostalo pri tem. V proračunu državnih kopališč za leto 1923 je bilo določilo, da morajo biti zdravilišča urejena tako, da se bodo financirala sama, s tem da proračune, ki jih pripravijo uprave kopališč, odobri finančni minister. Čisti dobiček kopališč se mora uporabiti za napredek kopališč in za možnost zdravljenja revnih bolnikov.¹⁵⁸

S tem v zvezi je treba omeniti, da so bila razen Bleda, ki se je iz zdraviliškega kraja razvil v letoviškega z mednarodnim slovesom in je ustrezal zahtevam po velikem razkošju, ostala zdravilišča urejena tako, da so ustrezala tako petičnim gostom kot tudi srednje premožnim domačim gostom. Večina gostov je bivanje v zdravilišču plačala sama, zdravstvenim zavarovancem, ki jim je takšno zdravljenje predpisal zdravnik na osnovi zakona o zavarovanju delavcev, pa je te stroške plačevala bolniška blagajna (Okrožni urad za zavarovanje delavcev – OUZD). Leta 1938 je kar četrtnino vseh zdraviliških penzionov plačal OUZD. Šlo je predvsem za višje pomožno osebje v odvisnem delu, ki je leta 1931 na podlagi obrtnega reda dobilo pravico do rednih letnih dopustov, in sicer 10 dni po šestih mesecih službe, potem pa vsakih pet let en teden; po 25 letih službe je dopust znašal 35 dni. Ta določba je veljala le za tiste uslužbenke oziroma nameščence, ki so opravljali višja upravna in vodstvena dela: višji pisarniški nameščenci (blagajniki, knjigovodje, prokuristi ...), tehnično osebje od mojstrov navzgor (tehnik, inženirji, kemiki ...) ter javni in zasebni nameščenci. Predstavljali so le tanek sloj ljudi z višjimi dohodki. Leta 1926 jih je imelo le 4.753 dohodke od 4.200 do 12.500 din na mesec, 1.033 pa je bilo tistih z več kot 15.000 din. Seveda so bili zaželeni gostje zdravilišč, saj so si s takšno plačo v njih lahko privoščili 14-dnevno bivanje.¹⁵⁹

Zaključek

Čeprav sem na začetku poudarila, da je bilo območje znano predvsem zaradi zdravilišča in da se je dobrnska občina razvijala zaradi njega, je z zdraviliščem sodeloval le majhen del obravnavanega območja v njegovi neposredni okolici. Lastniki nekaterih hiš so oddajali tujske sobe in uredili tudi nekaj gostišč, okoliški kmetje pa so lahko v zdravilišču prodajali

¹⁵² Sejni zapisniki, 3. del, str. 310.

¹⁵³ Ordiniranje dr. Trenc, *Nova doba* št. 127, 7. 11. 1922.

¹⁵⁴ Orožen, Dobrna, str. 30; Sejni zapisniki, 3. del, str. 286.

¹⁵⁵ Dobrna, *Jutro* št. 196, 25. 8. 1938.

¹⁵⁶ Za revne bolnike, *Slovenec* št. 244, 26. 10. 1921.

¹⁵⁷ Ljudske kopeli, *Slovenec* št. 89, 17. 2. 1922.

¹⁵⁸ Proračun državnih kopališč, *Jutro* št. 246, 20. 10. 1923.

¹⁵⁹ Kresal, *Zgodovina socialne*, str. 211–215.

svoje pridelke. Tudi obrtnikov je bilo več, kot bi jih bilo sicer. Za goste zdravilišča in izletnike so v tem obdobju uredili nekaj pohodnih poti proti Paškemu Kozjaku in sprehajalne poti okrog zdravilišča, gostom zdravilišča pa nudili tudi ogled okoliških graščin.

V kmečki okolici pa je živelo veliko kočarjev in malih kmetov, ki so na krpi zemlje životarili in svojim otrokom niso mogli nuditi dostojnega življenja. Zato so bile odmevne dobrodelne prireditve v zdraviliškem domu, ki sta jih organizirala zdravilišče in zelo dejaven odbor Rdečega križa Dobrna. Z izkupičkom so obdarovali revne otroke. Pri zbiranju sredstev so bile uspešne tudi šole, saj skoraj nobena predstava ni minila brez zbiranja sredstev za kočarske otroke. Zaradi zdravilišča je bila tudi prometna infrastruktura boljša, zato so imeli prebivalci, ki so živeli ob teh cestah, večje možnosti za iskanje občasne ali stalne zaposlitve zunaj območja, predvsem v bližnjem premogovniku Velenje in v Celju.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SŠM – Slovenski šolski muzej

Dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Dobrna.

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

SI_ZAC/0796, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov. Knjige I.A-5, I.A-6, I.A-7, I.A-40.

SI_ZAC/1077/5/30, OŠ Nova Cerkev, Domoznanska knjiga šole Nova Cerkev p. Vojnik, sestavil Rudolf Zupanek.

SI_ZAC/1077/6/32, OŠ Nova Cerkev, Kronika 1945–1965.

SI_ZAC/1357, Društvo Rdečega križa Dobrna (1935–1941). Knjiga sejnih zapisnikov.

LITERATURA

Babič, Gorazd: Dolga pot do prve avtomatske telefonske centrale v Celju. *Arhivi* 27/2, 2004, str. 263–266.

Češmiga, Ivan: *Rudarstvo LR Slovenije*. Ljubljana: Nova proizvodnja, 1959.

Dobrna, od škofa A. M. Slomška do papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji (uredila Ivan Voršnik in Simon Muha). Dobrna: Župnijski urad, 1996.

Erjavec, Andreja: *Spreminjanje rabe tal v zadnjih 200 letih v naselju Dobrna*, diplomsko delo. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, 2009.

Galle, Hubert Wolfgang: Iz zgodovine družine Galle. *Celjski zbornik*. Celje, 1991, str. 199–204.

Golec, Boris: Valvasorjevo neznano potomstvo (2. del): *Zgodovinski časopis* 65, 2011, str. 292–373.

Grdina, Igor: Ipavci: enkrat v življenju se smeje Apolon. *Zgodovinski časopis* 51, 1997, str. 323–374.

Imenik šolskih oblastev, meščanskih (strokovnih), srednjih šol, liceja in učiteljskih ter učiteljstva v Sloveniji po stanju koncem šolskega leta 1920/21. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1921.

Imenik šolskih oblastev, osnovnih, meščanskih in srednjih šol ter učiteljstva v Sloveniji. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1921.

Ivančič Lebar, Irena: *Osnovno šolstvo v Revirjih*. Trbovlje: Revirski muzej Trbovlje, 1991.

Izvestje državne meščanske šole »Janeza Evangelista Kreka« v Vojniku za šolsko leto 1935/36 (sestavil upravitelj). Vojnik, 1936.

Kos, Marjan: Občina Mislinja med svetovnima vojnama (1918–1941). *Naša občina. Zbornik občine Mislinja*. Mislinja: Občina Mislinja, 2010, str. 180–192.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo, 1937.

Krajevni leksikon Slovenije III. Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.

Kregar, Tone: Upravni razvoj Celja v letih 1918–1941. *Iz zgodovine Celja 1918–1941*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2001, str. 49–74 (*Odsevi preteklosti* 3).

Kresal, France: *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne* (uredila Neven Borak in Žarko Lazarevič). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Opšta uprava banovine: srezovi, opštine, gradovi (almanah Kraljevine Jugoslavije). Zagreb: Izdanje glavnog uredništva almanaha Kraljevine Jugoslavije, 1932.

Orožen, Ignac: *Celska kronika*. Celje, 1854.

Orožen, Janko: *Dobrna: preteklost in sedanjost zdravilišča, kraja in okolice*. Dobrna: Zdravilišče Dobrna, 1975.

Orožen, Janko: Politični razvoj v Celju in v celjski pokrajini od 1848 do 1918. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1971, str. 200–261.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice II* (1849–1941). *Celjski zbornik* (posebna izdaja). Celje: Kulturna skupnost Celje, 1973.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice*. Celje: Olepševalno in turistično društvo Celje in celjska turistična zveza, 1967.

Osnovna šola Dobrna: jubilejni zbornik. Dobrna, Osnovna šola, 2011.

Perovšek, Jurij: Uredba o ženski volilni pravici. *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 1995, str. 242.

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921 2. del: od 28. febr. do 5. nov. 1919. Ljubljana: Arhiv RS, 1999.

Sejnih zapisniki narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1922. Ljubljana: Arhiv RS, 2002.

Sore, Anton: Geografija nekaterih delov celjske markoregije. *Celjski zbornik, posebna izdaja* (odg. urednik Vlado Novak). Celje: Svet za kulturo in znanost skupščine občine Celje, 1969.

Specialni krajevni repertorij avstrijskih dežel izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. 12. 1910 (IV. Štajersko). Dunaj: C. kr. statistična centralna komisija, 1918.

Stalež šolstva in učiteljstva ter prosvetnih in kulturnih ustanov v Dravski banovini. Ljubljana: Prosvetni oddelek kr. Banske uprave, 1934.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923. Ljubljana: Višji šolski svet, 1923.

Statistični godišnjak 1937. Beograd: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika (7. knjiga), 1938.

Statistični godišnjak 1936. Beograd: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika (6. knjiga), 1937.

Statistični godišnjak 1938. Beograd: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika (8. knjiga), 1939.

Statistični godišnjak 1939. Beograd: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika (9. knjiga), 1940.

Statistični godišnjak 1940. Beograd: Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika (10. knjiga), 1941.

Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1936/37. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil, 1938.

Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1939/40. Ljubljana: Banovinska zaloga šolskih knjig in učil, 1941.

Stavbar, Vlasta: Pobiranje zvonov. *Napotnikov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1993, str. 187–191.

ČASOPISI

Dnevnik, 2012.

Jutro, 1921–1925, 1927, 1929, 1930–1935, 1937, 1939, 1941.

Kmetijski list, 1919, 1930.

Koledar Družbe sv. Mohorja, 1925.

Nova doba, 1922, 1929, 1937, 1939.

Radio Ljubljana, 1936.

Revija Term Dobrna, 2013.

Slovenec, 1919.

Slovenski gospodar, 1919, 1922, 1927, 1928, 1936.

Slovenski narod, 1882.

Tedenske slike (priloga *Domovine*), 1932.

Učiteljski tovariš, 1918.

ELEKTRONSKI VIRI

www.pgdnovacekrev.si/predstavitev/zgodovina

<http://pgd-dobrna.si>

www.td-novacerkev.com

Tone Ravnikar, V primežu medplemiških prerivanj, znanstvena monografija, zbirka Digitalna knjižnica, Pedagoški inštitut 2010 (<http://www.pci.si>).

S U M M A R Y

The municipalities of Dobrna and Nova Cerkev between the two world wars

With the emergence of modern municipalities in 1850, the area under discussion, which covered the northernmost part of the newly established Celje administration, three new municipalities – Dobrna, Lemberg and Nova Cerkev were instituted. However, during the process of incorporating small municipalities into larger and economically more viable ones, Lemberg was annexed to Nova Cerkev already in the 19th century.

The course of local economic development was determined by the predominantly hilly area – with the exception of plains stretching along the streams, especially in the southern part of the Nova Cerkev municipality. Barring Dobrna and its health spa, which provided the opportunity to rent out rooms to tourists and foster the development of handicrafts, most of the local population engaged in agriculture. In the hilly northern part of the area, covered by beech forest, people lived off selling wood and charcoal burning. Livestock production flourished at higher elevations, and the streams powered a series of watermills and sawmills. Lowland inhabitants engaged in agriculture and fruit-growing as well as, to a limited extent, viticulture and hop-growing. There were some craftsmen at Dobrna and Nova Cerkev. The surroundings also provided plenty of hiking opportunities; it was in this period that the hiking trail to the Paški Kozjak hill range was marked. Coal layers discovered at some locations near Dobrna were not sufficient enough to allow for large-scale exploitation.

The area was connected with Celje by two provincial (*banovina*) roads. Excluding Dobrna, where the municipal infrastructure was in place with good roads, water distribution, electricity and sewage systems, other villages were still striving to obtain most of these privileges; however, their demands largely remained unanswered until after World War II.

Good traffic connections were important for the development of tourism at the Dobrna spa, which evolved into a modern international health and tourism resort, which became especially famous as a health resort for women. From the Celje train station, the visitors were taken to the Dobrna Health

Resort by carriages. Automobile routes were constructed already before World War I and the bus connection was established in 1919. The Dobrna Health Resort contributed to the development of the entire municipality, especially its infrastructure. What is more, since the beginning of the 20th cen-

tury, Dobrna has also served as the cultural centre of the surrounding area; in 1936, it even earned the designation »Slovenian musical Athens«, after the Ljubljana Radio broadcasted a series of concerts by the Dobrna Health Resort's salon orchestra.

